

Мисливські усмішки (збірник)

Автор:

Остап Вишня

Мисливські усмішки (збірник)

Остап Вишня

«Мисливські усмішки» відомого українського письменника Остапа Вишні вже понад півсторіччя веселять нас – читати їх без сміху неможливо. Герой цих оповідань – кумедний, трохи дивакуватий у своєму священнодійстві збирання на полювання, в очікуванні зайця або лисиці, в поверненні додому – здебільшого без здобичі або і без рушниці чи шапки. Але завжди він іронічний до себе, доброзичливий і наївний, як дитина. І головне для нього – не трофей, а спілкування з природою.

Остап Вишня

Мисливські усмішки (збірник)

Моя автобіографія

У мене нема жодного сумніву в тому, що я народився, хоч і під час мого появи на світ білий і потім – років, мабуть, із десять підряд – мати казали, що мене витягли з колодязя, коли напували корову Оришку.

Трапилася ця подія 1 листопада (ст. стилю) 1889 року в містечку Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині...

Власне, подія ця трапилася не в самому містечку, а в хуторі Чечві, біля Груні, в маєткові поміщиків фон Рот, де мій батько працював у панів.

Умови для мого розвитку були підходящі. З одного боку – колиска з вервечками, з другого боку – материні груди. Трішки поссеш, трішки поспиш – і ростеш собі помаленьку.

Так ото й пішло, значить: іси – ростеш, потім ростеш – іси.

Батьки мої були як узагалі батьки.

Батьків батько був у Лебедині шевцем. Материн батько був у Груні хліборобом.

Глибшої генеалогії не довелося мені прослідити. Батько взагалі не дуже любив про родичів розказувати, а коли, було, питаеш у баби (батькової матері) про діда чи там про прадіда, вона завжди казала:

– Отаке стерво було, як і ти оце! Покою від їх не було.

Про материну рідню так само знаю небагато. Тільки те й пам'ятаю, що частенько, було, батько казав матері:

– Не вдалася ти, голубонько, у свою матір. Царство небесне покійниці: і любила випити, і вміла випити.

А взагалі батьки були нічого собі люди. Підходящі.

За двадцять чотири роки спільного їхнього життя, як тоді казали, послав ім Господь усього тільки сімнадцятеро дітей, бо вміли вони молитись милосердному.

Почав, значить, я рости.

– Писатиме, – сказав якимось батько, коли я, сидячи на підлозі, розводив рукою калюжу.

Справдилося, як бачите, батькове пророкування.

Але нема де правди діти, – багацько ще часу проминуло, доки батькове віщування в життя втілилося.

Письменник не так живе й не так росте, як проста собі людина.

Що проста людина? Живе собі, поживе собі, помре собі.

А письменник – ні. Про письменника подай, обов'язково подай: що впливало на його світогляд, що його оточувало, що організовувало його ще тоді, коли він лежав у матері на руках і плямавав губами, зовсім не думаючи про те, що колись доведеться писати свою автобіографію.

А от тепер сиди й думай, що на тебе вплинуло, що ти на письменника вийшов, яка тебе лиха година в літературу потягла, коли ти почав замислюватися над тим, «куди дірка дівається, як бублик ідять».

Бо письменники так, спроста, не бувають.

І от коли пригадаєш життя своє, то приходиш до висновку, що такі справді письменника супроводять в його житті явища незвичайні, явища оригінальні, і коли б тих явищ не було, не була б людина письменником, а була б порядним інженером, лікарем чи просто собі толковим кооператором.

Підскочать оті явища – і записала людина.

Головну роль у формації майбутнього письменника відіграє взагалі природа – картопля, коноплі, бур'яни.

Коли є в хлопчика чи в дівчинки нахил до замислювання, а навкруги росте картопля, чи бур'ян, чи коноплі – амба! То вже так і знайте, що на письменника воно піде.

І це цілком зрозуміло. Коли дитина замислиться й сяде на голому місці, хіба їй дадуть як слід подумати?

Зразу ж мати пужне:

- А де ж ти ото сів, сукин ти сину?

І натхнення з переляку розвіялось.

Тут і стає в пригоді картопля.

Так було й зо мною. За хатою недалеко – картопля, на підметі – коноплі. Сядеш собі: вітер віє, сонце гріє, картоплиння навіває думки.

І все думаєш, думаєш, думаєш...

Аж поки мати не крикне:

- Піди подивися, Мелашко, чи не заснув там часом Павло? Та обережненько, не налякай, щоб сорочки не закаляв. Хіба на них наперешся?!

З того ото й пішло. З того й почав замислюватися. Сидиш і колупаєш перед собою ямку.

А мати, було, лається:

- Яка ото лиха година картоплю підриває? Ну, вже як і попаду!!

Пориви чергувались. То вглиб тебе потягне, – тоді ото ямки колупаєш, – то погирить тебе в височінь, на простір, вгору кудись. Тоді лізеш у клуні на бантину горобців драти або на вербу по галенята.

Конституції я був нервової, вразливої змалку: як покаже, було, батько череска або восьмерика – моментально під ліжку й тіпаюсь.

- Я тобі покажу бантини! Я тобі покажу галенята! Якби вбився зразу, то ще нічого. А то ж покалічишся, сукин ти сину!

А я лежу, було, під ліжком, тремтю, носом сьорбаю й думаю печально:

«Господи! Чого тільки не доводиться переживати через ту літературу?!»

Із подій мого раннього дитинства, що вплинули (події) на мое літературне майбутнє, твердо врізалася в пам'ять одна: упав я дуже з коня. Летів верхи на полі, а собака з-за могили як вискочить, а кінь – убік! А я – лясь! Здорово впав. Лежав, мабуть, з годину, доки очунявся... Тижнів зо три після того хворів. І отоді я зрозумів, що я на щось потрібний, коли в такий слухний момент не вбився. Неясна ворухнулася в мене тоді думка: мабуть, я для літератури потрібний. Так і вийшло.

Отак між природою, з одного боку, та людьми – з другого, й промайнули перші кроки мого дитинства золотого.

Потім – оддали мене в школу.

Школа була не проста, а Міністерства народного просвещенія. Вчив мене хороший учитель Іван Максимович, доброї душі дідуган, білий-білий, як білі бувають у нас перед зеленими святами хати. Учив він сумлінно, бо сам він був ходяча совість людська. Умер уже він, хай йому земля пухом. Любив я не тільки його, а й його лінійку, що ходила іноді по руках наших школярських замурзаних. Ходила, бо така тоді «система» була, і ходила вона завжди, коли було треба, і ніколи люто.

Де тепер вона, та лінійка, що виробляла мені стиль літературний? Вона перша пройшлася по руці моїй, оцій самій, що оце пише автобіографію. А чи писав би я взагалі, коли б не було Івана Максимовича, а в Івана Максимовича та не було лінійки, що примушувала в книжку зазирати?

У цей саме час почала формуватися й моя класова свідомість. Я вже знав, що то є пани, а що то – не пани. Частенько-бо, було, батько посилає з чимось до барині в горниці, а посилаючи, каже:

– Як увійдеш же, то поцілуєш барині ручку.

«Велика, – думав я собі, – значить, бариня цабе, коли їй ручку цілувати треба».

Правда, неясна якась ще тоді була в мене класова свідомість. З одного боку – цілував барині ручку, а з другого – клумби квіткові їй толочив.

Чистий тобі лейборист. Між соціалізмом і королем вертівся, як мокра миша.

Але вже й тоді добре зятимив собі, що пани на світі є.

І як, було, бариня накричить за щось та ногами затупотить, то я залізу під панську веранду та й шепочу:

– Пожди, експлуататоршо! Я тобі покажу, як триста літ із нас... і т. д., і т. д.

Оддали мене в школу рано. Не було, мабуть, мені й шести літ. Скінчив школу. Прийшов додому, а батько й каже:

– Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддавати. Повезу ще в Зіньків, повчись іще там, побачимо, що з тебе вийде.

Повіз батько мене в Зіньків, хоч і тяжко йому було тоді, бо вже нас було шестеро чи семеро, а заробляв він не дуже. Проте повіз і віддав мене у Зіньківську міську двокласну школу.

Зіньківську школу закінчив я року 1903-го, з свідоцтвом, що маю право бути поштово-телеграфним чиновником дуже якогось високого (чотирнадцятого, чи що) розряду.

Та куди ж мені в ті чиновники, коли «мені тринадцятий минало».

Приїхав додому.

– Рано ти, – каже батько, – закінчив науку. Куди ж тебе, коли ти ще малий? Доведеться ще вчить, а в мене без тебе вже дванадцятєро.

Та й повезла мене мати аж у Київ, у військово-фельдшерську школу, бо батько як колишній солдат мав право в ту школу дітей оддавати на «казьонний кошт».

Поїхали ми до Києва. В Києві я роззявив рота на вокзалі і так ішов з вокзалу через увесь Київ аж до святої Лаври, де ми з матір'ю зупинились. Поприкладався до всіх мощей, до всіх чудотворних ікон, до всіх мироточивих голів і іспити склав.

Та й залишився в Києві. Та й закінчив школу, та й зробився фельдшером.

А потім пішло нецікаве життя. Служив і все вчився, все вчився – хай воно йому сказиться! Все за екстерна правив.

А потім до університету вступив.

Книга, що найсильніше на мене враження справила в моім житті, – це «Катехізіс» Філарета. До чого ж противна книжка! Ще якби так – прочитав та й кинув, воно б і нічого, а то – напам'ять.

Книжки я любив змалку. Пам'ятаю, як попався мені Соломонів «Оракул». Цілими днями сидів над ним та кульки з хліба пускав на оте коло з числами різними. Пускаю, аж у голові макітриться, поки прийде мати, вхопить того «Оракула» та по голові – трах! Тоді тільки й кину.

Взагалі любив я книжки з м'якими палітурками.

Їх і рвати легше, і не так боляче вони б'ються, як мати, було, побачить.

Не любив «Руського паломника», що його років дванадцять підряд читала мати. Велика дуже книжка. Як замахнеться, було, мати, так у мене аж душа у п'ятах.

А решта книг читалася нічого собі.

Писати в газетах я почав 1919 року за підписом Павло Грунський. Почав з фейлетону.

У 1921 році почав працювати в газеті «Вісті» перекладачем.

Перекладав я, перекладав, а потім думаю собі:

«Чого я перекладаю, коли ж можу фейлетони писати! А потім – письменником можна бути. Он скільки письменників різних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, – думаю собі, – в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я, – думаю собі, – робитиму».

Зробився я Остапом Вишнею та й почав писати.

І пишу собі...

192_ - 1955

Отак і пишу

1

Як ви пишете?

З такими запитаннями частенько звертаються слухачі до всіх письменників мало не на всіх літературних вечорах, де письменники читають прилюдно свої власні твори.

Звертаються з такими запитаннями вони й до мене.

– Як я пишу?

Колись, замолоду, на такі запитання відповідалося жартома так:

– А так пишу: беру папір, беру олівця, сідаю собі та й пишу собі...

Така відповідь, видимо, не зовсім задовольняє або, певніше, зовсім не задовольняє запитувачів, бо запитання не припиняються, а навпаки, їх, отаких запитів, дедалі більше; отже, зацікавлені хочуть, мабуть, щоб я про свою роботу розповів докладніше.

Давайте спробуємо.

Тільки зарані давайте уговоримося, що в моїй оцій розповіді чи бесіді не буде ніякісіньких рецептів про те, як писати фейлетони, гуморески чи взагалі художні твори, бо я дотримуюсь тієї думки, що навряд чи можна когось навчити писати ті чи інші художні твори, а от навчитися такі твори писати можна.

Я розкажу вам, коли і як я почав писати гуморески та фейлетони, і, коли вдасться, – розкажу і як я їх пишу.

2

Працювати в газеті я почав пізенько, тоді, як мені вже стукнуло тридцять з гаком літ.

Чому?

Я походжу із селян. Народився на Полтавщині. Батьки мої мали дуже багато дітей і дуже мало грошей. Було це ще за царського часу. Систематичної освіти батьки дати мені не мали змоги. Закінчив я сільську школу. А далі що? Про гімназію чи взагалі про якусь іншу середню освіту і мріяти годі. Що робити? Хазяйнувати вдома – ні на чім і ні над чим. А батьки, проте, силкувалися будь-що, а повиводити дітей «у люди». Десь батько дізнався, що він, як колишній солдат, мав право віддати сина на «казьонний кошт» у військово-фельдшерську школу, а таких шкіл на Україні тоді була тільки одна – в Києві.

Чому саме батьків привабила військово-фельдшерська школа, а приміром, не земська фельдшерська, яка була ближче, в Полтаві?

У Полтаві треба було найняти для учня квартиру і т. д., а в Києві все це було «казьонне», хоч за навчання потім треба було відслужити фельдшером у війську.

Закінчив я військово-фельдшерську школу. Працював фельдшером і далі вже вчився самотужки, щоб скласти екстерном іспит за гімназію «на атестат зрілості»...

Для цього мені довелося затратити мало не десять років. Виходить, що середню освіту я дістав уже тоді, коли мені підкочувалося під тридцять літ.

Виступаючи перед нашою радянською молоддю, я завжди говорю, що як їй, мовляв, тепер «дуже трудно»: у неї тепер і семилітки, і десятилітки, і технікуми, і університети, і інститути, і заочні вищі учбові заклади, і академії... Не знаєш, за що вхопитися...

Тепер тобі стукнуло двадцять три, – ти вже або інженер, або лікар, або педагог, або біолог, або геолог, або, або, або та ще раз або...

А нам було «значно легше»: закінчив дві, три, а найбільше чотири зими освіти, хапайся за батіжок і – «цабе, рябе, тр-р-р-р!». І то не на свої воли, а на куркульські, або на поміщицькі!

Книжки читати я любив змалку, все думалося та гадалося, що то за люди такі є на світі, що вміють вірша скласти, чи книжку написати, але про те, щоб самому щось таке скласти, про це мріялося...

Фельдшерувати мені пощастило з одним дуже освіченим лікарем, який кохався в літературі, сам писав, чудесно знав українську мову, був знайомий з Лесею Українкою.

Ну, по службі ото іноді напишеш якогось там чи акта, чи щось інше, даєш йому на підпис, він читає...

Якось він мене запитав:

– А ви ніколи не пробували в газети писати?

– Ні, ніколи.

– А ви спробуйте!

Я спробував. Написав невеличкого дописа (не пам'ятаю вже про що!), поніс до редакції, де мого дописа і викинули в кошик.

Залишив я думку про працю в газеті.

Українською мовою я говорив з дитинства. Вчився в російській школі, бо, як ви знаєте, за царя українських шкіл на Україні не було зовсім.

Як ми, українські селянські діти, говорили й писали, закінчивши дві-три зими сільської школи або пройшовши солдатську царську муштру?

Хтось колись про нашу говірку сказав дуже дотепно:

– Ни по-русски, ни по-малорусски, а так – мало по-русски!

Лікар, з яким я працював, розкрив передо мною красу української мови і багато мені допоміг в її вивченні.

Книжки, розуміється, я читав і російські, і українські. І багато читав.

1919 року були спроби виступів моїх у газетах, але постійна праця в газетах почалася 1921 року в Харкові, в редакції газети «Вісті ВУЦВК».

З

Мову українську, вже й літературну, я, як на той час, знав пристойно.

Прийшов я в Харкові до редакції газети «Вісті ВУЦВК» та й кажу:

– Чи нема у вас якоїсь роботи?

– А що ви вмієте?

– Знаю українську мову!

– О! Нам такі люди потрібні!

Треба вам знати, що тоді знавців української мови було обмаль. Деякі з тих, що знали, перепетлюрилися, молодь іще не попідростала...

За найкращого знавця української мови в редакції «Вістей», крім редактора, вважалася зав. інформвідділом (така була посада) Оксана Х.

До неї було мене й направлено.

«Іспита» я склав блискуче і того ж дня ввечері вже працював як перекладач.

Почалася моя газетярська робота.

Було це, я ж кажу, 1921 року! У квітні.

А тепер уже 1954 рік!..

А газетярська моя робота як почалася, так і досі не припиняється.

І, як по секрету вам сказати, і досі я вважаю себе «в общем и целом» за газетяра.

Працюю, значить, я собі в редакції та й працюю. Перекладаю собі та й перекладаю.

Вдачі я змалку був не сказати, щоб дуже сумної, а зовсім навпаки, по молодості сміялося весело та розложисто.

Одного разу, перекладаючи закордонні телеграми, натрапив я на якийсь курйозний факт із закордонного життя. Забув уже я, який саме. Телеграмку я

переклав, а потім сам собі подумав, а чому мені не поглузувати з цього факту. Взяв я та й написав щось таке на кшталт фейлетона, чи усмішки, чи гуморески.

До речі, мені і тоді, і тепер не дуже до вподоби французьке слово «фейлетон». Пишу я це слово через те, що так заведено по газетах та по журналах, а я сам для своїх речей вигадав назву – «усмішка», і це слово я люблю куди більше, ніж слово «фейлетон»...

Хоч «фейлетон» уже й завоював у нас повне право на життя, та, на мою думку, слово «усмішка» нашіше від «фейлетону».

...Так написав, ото, значить, я усмішку про закордонний факт, приклав до перекладу телеграми і поклав на стіл Оксані Х. Сиджу й поглядаю на Оксану. А працювали всі ми, і начальство (зав. відділом), і підлеглі, в одній кімнаті. Прочитала Оксана переклад, читає усмішку. Починає реготатися. Схопилася і, регочучи, кудись побігла. Прибігає і показує мені редакторову резолюцію: «Надрукувати в завтрашньому номері газети»...

«Бий тебе нечиста сила!» – думаю собі. А сам, розуміється ж, радий! Ще б пак!

– А як підпишемо фейлетона? – питає Оксана.

Я беру в неї свій «твір» і підписую: «Оксана».

Таким робом перший мій фейлетон (коли можна його так назвати), надрукований у «Вістях», з'явився за підписом «Оксана».

Чому?

З цього видно, що серйозної ваги цьому фактові я не надавав і бути фейлетоністом чи взагалі письменником не гадав.

Праця в газеті мені полюбилася, кидати її я не збирався, а думав: хіба мало є працівників у газеті, – і не письменників, і не фейлетоністів, а прекрасних журналістів, без яких газета не може існувати?

«Працюватиму, – думав я собі, – а там видно буде, на що воно закандзюбиться...»

Працював я, треба вам сказати, залюбки, працював із захватом.

Зранку в редакцію приходив, вискакував на годинку на обід, і перед світом другого дня приходив додому.

Життя минало в редакції.

Був я і за перекладача, і за редактора мови, і за зав. відділами, і за секретаря редакції, і за редактора журналу «Червоний перець», і за редактора літдодатків.

Не одночасово, розуміється.

А то одночасово у «Вістях» я був за редактора мови й за фейлетоніста, а в «Селянській правді» за відповідального секретаря.

Попрацювалося, – нема де правди діти!

Разом із «Вістями» видавалася і газета «Селянська правда», яка перші часи шкутильгала, бо часто мінялися редактори.

Я в «Селянській правді» працював за секретаря.

Сидиш, було, в кімнаті, заходить товариш:

– Драстуйте! Я – ваш редактор!

– Дуже приємно!

Дивишся, за місяць-півтора вже це «дуже приємно» говориш іншому товаришеві.

Редакторами «Селянської правди» довгий час були товариші, які, приїхавши до Харкова, чекали призначення на роботу.

– Попрацюйте в «Селянській правді», доки підберемо вам відповідну роботу!

Часто й густо редакторство в «Селянській правді» – то була робота за сумісництвом.

Газета виходила тричі на тиждень.

Отож і було, як правило:

– Ви робіть, а я забіжу перегляну!

– А передова?

– І передову напишіть!

– А про що?

– Пишіть про кооперацію!

– Та минулого разу писали про кооперацію!

– Нічого, нічого! Не пошкодить! Пишіть про кооперацію!

Обов'язково, було, редактор забіжить переглянути передову.

– Добре написано, дуже добре! Тільки кінця нема!

– Як нема?

– У кінці додайте: «А через те давайте хліб і коні для Червоної Армії!»

Писалася передова про міжнародне становище, про культосвітню на селі роботу, все'дно кінець додавався обов'язково:

«А через те давайте хліб і коні для Червоної Армії».

– Та якось воно тут вроді...

– Нічого, нічого! Добра якась душа прочитає та, дивись, іще раз вивезе хліба на продпункт! Друковане слово – воно своє робить!

Був і такий редактор.

– Товаришу редакторе! Коли буде передова?

– А газета хіба виходить? – запитує редактор.

– Не виходить, бо нема передової!

– А раз не виходить, так навіщо ж передова?

За дванадцять років безперервної технічної роботи в апараті редакційному було всього!

Проте з яким захопленням згадуються ці роки!

Стінних газет тоді в наших редакціях не було.

От я взяв та й написав усмішку «для внутрішнього вжитку» про справи редакційні. Про всілякі такі курйозні, більш-менш типові явища в редакційній нашій роботі, про чудернацькі вчинки різних редакційних співробітників-диваків (а де ж їх, скажіть, нема?!).

Сміху було, хоч лопатами вигортай!

Але це мене і згубило!

Уже редактори почали:

– Ви вмієте, та не хочете!

– От на таку тему треба фейлетона! Розумієте, треба!

– Та не вийде в мене!

– А ви спробуйте! Про редакційні справи ж вийшло! Напишіть!

Почав писати.

Іноді виходило, іноді не виходило...

Згодом почало частіше «виходити», ніж «не виходити».

Почалося частіше братися за Гоголя, за Щедріна і за Чехова...

Читав, думав: «Чому смішно? Звідки сміх?»

Діставав словники, збірник приказок... і т. д., і т. ін.

І прислухався. Прислухався і в трамваях, і на базарах, і по ярмарках, і по поїздах, – чому сміються, чого так весело?.. І записував.

Чому я про все це пишу?

Ми ж з вами бесідуємо про те, як я починав свою роботу в українській сатирико-гумористичній літературі. Я не можу вам сказати, чи всі так починають і чи взагалі так слід починати.

Я не маю сумніву в тому, що тепер, коли ми маємо інститути літератури, інститути та факультети журналістики, нашій молоді буде значно легше починати, ніж було нам.

Те, до чого доводилося доходити навпомацки, не маючи й отакусінького під собою теоретичного ґрунту, те для наших молодих товаришів буде висвітлене у вишах.

Буде основа, на якій уже вишиватимуться візерунки.

А ми – самі снували, самі й вишивали.

– Розмови розмовами, а як же все-таки пишуться фейлетони? Як?

А давайте я вас запитаю:

– Чому один письменник пише романи, другий – вірші, третій – драми, комедії і т. д., і т. ін.?

Є, розуміється, письменники, що можуть і те, й те, й те, а втім, один із жанрів у нього виходить краще, ніж інший.

Пише, приміром, чудесні ліричні пісні поет-сатирик наш Сергій Воскрекасенко, але в сатиричних своїх віршах він і сильніший, і плідніший.

Силу-силенну таких прикладів можна навести.

Я не кажу, що людина народжується з якимись там сатиричними чи гумористичними «гвинтиками» в голові, але кожна людина має до чогось певного більший потяг, більше покликання, ніж до іншого.

А коли в людини є потяг чи покликання, приміром, до сатири, до гумору, вона ними, – сатирою та гумором, – більше й цікавиться, більше вивчає класиків сатири та гумору, народну сатиру та гумор, стежить за новими явищами в сатиричній та гумористичній літературі, тим самим задовольняючи своє до них покликання, а разом з тим виховує, збагачує, розвиває власні зерна сатири та гумору. Кінець кінцем сатира та гумор робляться справою її життя, її фахом, коли мова йде про літературу.

Розуміється, що все це розвивається не само по собі, а в загальному процесі розвитку нашої літератури і взагалі культурного нашого життя.

М. Є. Салтиков-Щедрін писав, як ви знаєте:

«Література знає такі людські дії, які мають у собі певну міру загадковості і щодо яких публіка ще не з'ясувала, порочні вони чи добродесні. Філософи пишуть, з

метою пояснити ці дії, цілі трактати; романісти беруть їх за основу багатотомних творів; сатирики роблять ту саму справу, закликаючи на допомогу зброю сміху. Ця зброя дуже сильна, бо ніщо так не збентежує порок, як свідомість того, що його вже викрито і що з приводу нього вже залунав сміх».[1 - Щедрин Н. (М. Е. Салтыков). О литературе. М.: Гослитиздат, 1952. С. 591.]

- Ну, правильно, - ви свої. - І потяг, і покликання до сатири та до гумору в нас єсть, і познайомилися ми з народною сатирою та з гумором, читали класиків, стежимо за новими явищами в сатиричній та гумористичній літературі і навіть, бажаючи працювати в літературі, закликали для цього на допомогу зброю сміху! Все зробили! А все ж таки - як писати фейлетони? Як писати гуморески?

Я можу вам розповісти, як, як мені відомо, пишуть чи писали інші письменники, з трудом можу розказати на окремих роботах-прикладках, як я їх сам писав, але як взагалі писати, не знаю і порадити нічого не можу!

Ви гадаєте, що я не цікавився колись, не допитувався, як писати? Допитувався! Але, на жаль, ніхто нічого певного мені не сказав.

- Як ви пишете? - питав я.

- А так: пишу, та й уже!

Один із відомих письменників-сатириконців (був до революції в Петербурзі журнал «Сатирикон») писав, кажуть, так: сідає за стіл, перед ним чотири смуги паперу, на кожній лежить авторучка, він на одну тему пише чотири варіації гуморески і кожну варіацію окремою ручкою. Несе ці чотири варіації до редакції і читає редакторів. Редактор дуже часто запитував, кажуть, письменника:

- А п'ятої варіації у вас нема?

Я не думаю, щоб твір дуже вже залежав од авторучки та від паперу.

Колись до мене завітав був Народний художник СРСР Анатолій Галактонович Петрицький. Сиділи ми, гомоніли, курили. Анатолій Галактіонович одірвав од коробки з-під цигарок кришку, взяв напівспаленого сірничка, вмокнув сірничка в чорнило, сидить і дряпає, так собі - між іншим, сірничком по картону. А вийшов

чудесний портрет.

Крім, отже, матеріалу, ще щось, очевидно, для художнього твору треба.

Якось улітку ми жили з одним нашим талановитим поетом в мальовничому селі на Полтавщині, над рікою над Сулою. Поет працював над перекладами з Пушкіна. А я милувався з нашого поета. Як поет працював? Він одразу, що називається, «з маху» з російської мови без єдиної помарочки «переписував» мовою українською цілі сторінки. Один варіант. Потім таким-от способом – одразу другий варіант. Читається потім перший варіант, читається – другий, з двох робиться один. Переклад готовий. Та який переклад! Можливо, що поет потім іще шліфував переклади, але того вже я не бачив, я розповідаю про те, чого був свідком сам.

Усі ж ви бачили рукописи великого Льва Толстого, читали про те, як він працював! Скільки він правив, скільки і ним самим і для нього кожний твір було переписувано... А потім іще правка в коректурі, коректура коректури, коректура в гранках.

Від цього хіба твори Л. М. Толстого були менш художніми? Навпаки! І хіба така кропітка над творами робота принижує велич Толстого?

Якось я запитав сина нашого українського видатного новеліста:

– Коли не секрет, розкажіть, прошу вас, як працював ваш батько?

– А чому, – відповідає син, – це секрет? Ніякий не секрет! Щоранку з батькового кабінету вигортали купи подраного паперу.

Але ж дивувалися письменникові сучасники, дивуємося ми, цілий світ дивується, як можна одним словом передати психологічний стан людини, двома-трьома словами намалювати цілу картину, а на одній-двох сторінках дати соціальний стан цілого вимученого народу!

Кожний робить, в даному разі пише, як уміє!

Найважче й найнеприємніше писати про себе.

Я ще раз кажу, що не маю жодного наміру давати якісь певні рецепти, як писати, та їх, тих рецептів, і нема. Я спробую розповісти, приміром, чому і як я написав свою «Зенітку», бо із моїх творів її, мабуть, чи не найбільше знають.

«Зенітку» написано під час Великої Вітчизняної війни.

Мені хотілося в ті тяжкі, грізні часи написати щось дуже веселе, таке, щоб і моя робота спричинилася до того, щоб люди і на фронті, і в тилу таки по-справжньому засміялися, та не засміялися, а просто-таки зареготалися.

Одночасно, щоб моя гумореска відігравала й певну, сказати би, мобілізаційну, підбадьорювальну роль.

Героями «Зенітки» я вибрав двох дідів: діда Свирида та його кума.

Чому я вибрав дідів?

Щоб показати, що з ворогом воював увесь наш народ, що мав силу держати в руках як не гвинтівку, то бодай вила. Я зробив старого діда партизаном (а хіба таких не було!), а в партизанах навіть кволі діди не сиділи без діла, а хоч обід хлопцям варили та коні пасли.

Чому я навів приклад війни діда Свирида з його бабою Лукеркою? Це – смішно, але в мене була ще й та думка, що, мовляв, не задавайтеся, фашисти, своєю технікою, своєю військовою наукою, – хоч які ви дуже такі муштровані, дуже такі сильні, дуже такі на військовій справі практиковані, – наші діди битимуть вас, маючи в руках не вдосконалені зенітки, а звичайнісінькі вила-трійчата.

Дідів, що попадали з кислиці, я прозвав льотчиками.

Такі контрасти: зенітка й вила, ціла військова муштра з одного боку і баба Лукерка з другого, таран і спідниця і т. д. Та ще коли старі діди по-своєму

вживають у розмовах військових термінів (а хіба не поприщеплювалися такі терміни до нашої мови за час війни?!) – от і вийшло, кажуть, дуже смішно.

«Зенітку» свою я вигадав. Живого діда Свирида, того, що діє в «Зенітці», на світі не було. Але я певний, що подібні діди були, бо якби їх не було, я б погрішив проти художньої правди, і читач обов'язково десь, колись, – не тепер, так у четвер, – запротестував би... Читача – не обдуриш! За десять років життя «Зенітки» я протесту жодного не чув.

Я розповів про те, чому я написав «Зенітку».

Як я її написав?

Це вже справа складніша. Із «Зеніткою» я «мучився» довгенько. Було багато сумнівів, чимало побоювань! А чи не образяться наші солдати, наші офіцери, що я їхню титанічну, героїчну, смертельну на війні боротьбу порівнюю з «війною» діда Свирида та баби Лукерки? Хоч я мав на увазі фашистську армію, а раптом комусь спаде на думку, що я, – аж подумати страшно! – недооцінюю труднощів боротьби.

Чи не образяться наші безстрашні соколи-льотчики, що найсмертельнішу в їхніх руках зброю – таран – я зводжу до тарана дідом бабиної спідниці?

Ще тільки готуючись писати, я радився з деякими товаришами та з першими моїми читачами, чи не може таке трапитися?..

А хто напевно міг сказати, трапиться чи не трапиться?

Вирішив писати!

Сам собі подумав: вся справа в тоні, в підході, в певних межах.

Узяв та й написав.

Технічно як я її написав, питаєте?

Я її не написав, а розказав. Було це в Рязанській області, де моя родина жила в евакуації. Я приїхав до неї. В хаті було холодненько, був лютий. Уночі не спалося, а більше хукалося. Хукав я, хукав, ніякого тепла не нахукав. Хукнеш, а воно пара клубком вихукується. Розбудив я дружину.

- Ти не змерзла?

- Змерзла!

- Слухай, я тобі щось розкажу.

- Перед світом? Може, це тобі з холоду?

- Слухай, може, тепліше буде.

І почав: «Сидить дід Свирид на колодках, сидить і стружить верболозину...» І так до кінця.

Дружина почала сміятися. Потеплішало.

А вранці встав, нагрів біля чайника пальці, попрохав у хазяйчиної доньки-школярки чотири аркушки з учнівського зошита паперу «в кліточку», взяв олівця, бо чорнило замерзло, сів та й записав «Зенітку».

Так народилася «Зенітка»...

«Зенітка» – це гумореска, написана не на фактичному матеріалі, це, сказати б, чистісінький авторський витвір, домисел.

Давайте спробуємо поговорити про фейлетон, чи усмішку, як про наслідок певного життєвого явища, факту. Єсть у мене усмішка (чи хай буде фейлетон), що зветься: «У ніч під Новий рік». Матеріалом для цієї усмішки прислужився той життєвий факт, що по багатьох наших колгоспах голови колгоспів, щоб повлаштувати на легеньку роботу своїх родичів, кумів, сватів і т. д., – призначають їх сторожами.

В одному колгоспі було виявлено по штату цілих вісімнадцять сторожів. Явище, розуміється, ненормальне, яке межує із злочином. Треба було висміяти це явище, звернути на нього громадську увагу, винести його на людське посміховисько. І, таким чином, – припинити.

Як я підійшов до цього матеріалу, до цього факту?

Я собі уявив, що коли в колгоспі вісімнадцять сторожів і всі вони родичі чи приятелі, – ясно, що не всі вони діди, що це здорові, працездатні люди, які ховаються від роботи і мають за це ще й неабиякі трудовні.

Це була, так би мовити, вихідна точка, та грубка, від якої я почав «танцювати»...

Що може робити здорова, неспрацьована, молода людина вночі, коли вона сторож, а тому сторожеві тільки й діла, що в калатало калатати?

От я й почав їм роботу знаходити, на папері, звісно: і вони в мене і в підкидного грають, і борються, і на фермі симентальського бугая піднімають. Дійшло до того, що комсомолка Оленка на правлінні почала вимагати, щоб сторожам футбольного м'яча купили – хай, мовляв, не гуляють, а тренуються та «Кубок СРСР» для колгоспу виграють.

А остаточно я скомпрометував сторожів тим, що одного з них в ніч під Новий рік щось украло.

Люди читали, сміялися, а дехто, напевно, і чухався.

А якби я взяв та й написав: «У таким-то колгоспі 18 сторожів. Розженіть їх!»

Це була б не література. Справа літератури – своїми засобами звернути увагу на певне явище, висвітлити його, а для «вжиття заходів» у нас є інші відповідні установи.

Якось, будши в одному районі, я звернув увагу, що клуби по селах здебільша позамикувано. Висять на клубних дверях величезні колодки-замки.

Я не допитувався, чому позамикали ті клуби – для мене було ясно, що на культосвітню роботу в тому районі увага невелика.

Написав я фейлетона: «Про замки та інші речі». Району я не називав, не називав і певного клубу, але вийшло, що я «попав у точку»; чимало було листів-одгуків на цей фейлетон, де писалося:

– От, мовляв, добре, що написали про замки на клубах: у нас уже нема замка, клуб працює і т. д., і т. ін.

Чому я із «смішного» саме боку підходжу до життєвих явищ?

Бо я намагаюся бути сатириком, а сатирики, як говорив М. Є. Салтиков, «закликають на допомогу зброю сміху»...

Коли б я був романістом, і цей факт мене б зацікавив, я б поклав його, може, за основу багатотомного роману.

Поет написав би, може, баладу, може, поему, може, пісню...

А моя зброя – сміх! Я глузую, кепкую, а частенько просто собі усміхаюсь.

М. В. Гоголь сказав: «Сміху боїться навіть той, хто вже нічого не боїться».

6

Де береться матеріал для сатирично-гумористичних творів?

Радянські письменники, сатирики та гумористи, здебільша гуртуються біля сатиричних та гумористичних журналів – «Перця», «Крокодила» та інших, що видаються по братніх радянських республіках. Працюють вони по редакціях газет та журналів. Редакційна пошта завжди дає такого матеріалу скільки завгодно.

Але, розуміється, найкраще бачити життя на власні очі, вивчати його, бути серед народу, отож найкориснішими завжди бувають поїздки в колгоспи, радгоспи, на фабрики, заводи, шахти і т. д., і т. ін. Сатирикам та гумористам це ще потрібніше, ніж комусь іншому.

Письменникова зброя – мова, слово. Веселу гумореску, фейлетона, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою.

У сатирика та гумориста мова має бути жива, гостра, дотепна, наближена до мови, якою розмовляє народ.

Отож і доводиться прислухатися, записувати, знайомитися з фольклорними матеріалами і т. д., і т. ін.

Це для нас і необхідне, і обов'язкове, без цього веселої усмішки не напишеш.

Мені довелося повоювати зброєю сміху з ворогами радянського народу, панськими лакузами, продажними українсько-німецькими націоналістами.

Вся ця наволоч після війни кублилася по всіляких схронах у західних областях Радянської України. Все це вихованці всіляких гестапо та інших гадючих гнізд із своєю розбійницькою специфікою, жаргоном, побутом, вчинками і т. д.

Розуміється, що сидівши в Києві, не вивчивши цього всього матеріалу на місці, мені трудно було б щось про них уїдливе написати. Треба, значить, було їздити в західні області, знайомитися з обстановкою каїнової роботи ворогів, говорити з місцевими людьми, що докладніше знали роботу цих запродавців, доводилося говорити і з самими «героями» темної ночі та густої хащі.

Наслідком тільки цього й могла вийти моя книжечка «Самостійна дірка».

Не було б моїх «Ленінград і ленінградці», якби я не побував у Ленінграді, наслідком поїздки в Запоріжжя з'явилися мої «Запорожці»; всі мої «мисливські усмішки» – результат багатолітніх мандрівок з рушницею...

Треба вам сказати, що і в «мисливських усмішках» нічого вигаданого нема: це все власні спостереження, все це було побачено, почуто, пережито.

Розуміється, все оброблено з мого погляду.

В кабінеті наш брат багато не висидить.

7

Ми, на превеликий жаль, дуже бідні ще на теоретичні роботи в галузі сатирико-гумористичної літератури. Та появиться ж колись і теорія.

Що ж іще вам сказати?

Знайте найголовніше: «Не святі горшки ліплять!»

Захочете навчитися писати фейлетони, навчитесь, бо, ще раз підкреслюю, навчитися можна!

А нам, що вже чимало літ працюємо на ниві сатирично-гумористичної літератури, чекаючи молоді, гарячої, дотепної, веселої зміни, залишається тільки одне: учитися, учитися та ще раз учитися!

Чекаємо до наших лав: будемо вчитися разом!

1954

Мисливські усмішки

Відкриття охоти

Власне кажучи, щороку «Відкриття полювання» буває двічі: першого серпня на птицю, а першого листопада на звіра, але якось уже так утрадиційнилося, що за урочисте, коли хочете, свято серед мисливців вважається перше відкриття, коли після довгої перерви у вас у руках знову улюблена вами рушниця і ви знову маєте змогу не тільки, сказати би, поповнити свої продовольчі ресурси, не тільки допомогти державі в м'ясозаготівлях, а й задовольнити себе як природознавця, природофіла й спортсмена.

Полювання, як бачите, не якась там легковажна дурничка, не дрібничка, а дуже й дуже поважна справа, особливо для таких громадян, як ми з вами...

.....

Відкриття...

Скільки турбот, хвилювання, нервозності, доки все в тебе буде в порядку: і рушниця, і набі, і одежа, і рюкзак, – одне слово, все, що потрібно для серйозного, добутливого полювання...

А куди їхати?!

А з ким їхати?!

Куди їхати?!

Ну, як ви одразу зможете вирішити, куди їхати, коли сьогодні вам кажуть:

– Біля Борисполя, на озерах, качви тієї, ну, як хмари! Повірите, як впливуть, ну, як тої ряски! Одне одного просто давлять. Оце вчора приїздила звідтам молодиця, так казала, що її свекрові кум його казав, що кумова баба чула од свахи, що та сама бачила, як коноплі мочила, що нема куди через тую качву коноплини ткнути! Поїдемо, га?!

– Поїдемо! Тільки в мене набі обмаль!

– А навіщо вам багато набоїв! Та там з одного набою торік по 24 качки били. П'ять набоїв – сто двадцять штук. Самий крижень, майте на увазі. Важка птиця: більш як сто двадцять штук не піднесете!

Завтра ви почуєте:

– Куди на відкриття?

– Думаю до Борисполя.

– До Борисполя? Чого? Хіба на сухому качки плавають?!

– Як «на сухому»?!

– Та там же озера повисихали! Та там за весну й за літо ніхто навіть і не чув, щоб хоч одна закахкала. Ранньої весни прилетіло, було, туди чималенько табунів, покружились трохи й усі на Носівку! Чули про Носівку?!

– Чув.

– Так там з усього Лівобережжя качки ще навесні позбирались. Стихійне нещастя: соняшники всі потолочили. А на луках через гнізда трава не виросла: гніздо на гнізді, траві нема де рости, – не знають колгоспники, чим худобу годувати. Ні, коли вже їхати, то тільки в Носівку!

– Ну! Поїдемо на Носівку!

Іще через день:

– Драстуйте! Готові до відкриття?

– Готовий.

– На Яготин?

– Ні, на Носівку!

– Тю! За жабами?!

– За якими жабами?

– Та в Носівці самі жаби! Коли вже їхати, щоб з качками бути, так тільки на Яготин. От там качки...

І т. д. і т. п.

З ким їхати?

Ах, доле моя!

Та хіба ж єсть серед мисливців, серед людей, що люблять тихі вечори над озерами, що чують ніжний шелест очеретів, що пам'ятають: «Тихше, тихше, не диши, нас почують комиші...», яким крик бугая на болоті бринить в їхніх вухах, як козловське распроп'яніссіме ля в серці тихомрійної блондинки, а загадковий тихий плескіт на озері в їхнім серці одгукується трепетними перебоями, і коли під вербою чи під копицею все вже розказано і настає на хвильку тиша, – обов'язково ту тишу заколише одностайне чарівне:

Зоре моя вечірняя,

Зійди над водою —

хіба ж є серед цих людей хоч один, з яким би не можна було поїхати на відкриття полювання?!

...Ну, поїдете ви з Іваном Петровичем...

На зеленому килимі, під задумливою вербою, точитимуться спогади про знаменитого його гордона, – таких псів тепер не буває! – який одного разу став на стойку в густій ліщині на вальдшнепа, та так став, що ніякими свистками, ніякими гудками його не можна було зрушити з тої стойки, довелося його залишити в лісі, бо настала вже ніч, а обставини змусили Івана Петровича на другий день ранком виїхати з того міста. Повернувся він аж через рік, згадав про

пса, пішов у ліс, розшукав ті кущі:

– Дивлюсь, стоїть кістяк мого гордона, і стоїть з піднятою правою лапою! От був собака! Мертва стойка! Такого собаки я не бачив! Даси, бувало, в зуби йому записку й гроші: «Джек! Миттю пляшку вина!» За півгодини вже летить з вином. Тільки не можна було більше грошей давати: решту обов'язково проп'є!

...Десь оддалік дере деркач, б'є перепел, потім усе затихає, сам кудись провалюєшся і бачиш, що там за столом сидить Джек і пропиває хазяїнову решту.

...А як поїдете ви з Петром Івановичем, то він вам розповість, що він більше любить полювати звіра, а птиця це так тільки, за традицією! Петро Іванович – гончатник... І яка в нього є сука Флейта, як вона ганяє! По два місяці вовка ганяла. А спочатку боялась, перший раз як наткнулась на вовка, вискочила на просіку «бліда-бліда, як стінка!» «Чотирнадцять вовків колись за нами з Флейтою гнались!»

– Ну, Петре Івановичу! Невже таки чотирнадцять?!

– Факт! Спитайте Флейту! І обидва сірі!

...Пилип Федорович розповість вам про короткозорого старенького бухгалтера, пристрасного мисливця, жертву фантастичних вигадок усієї компанії, з якою він завжди полював. Ви дізнаєтесь про зайця, який після бухгалтеро-вого пострілу з страшним криком «н-н-няв!» вискочив аж на вершечок телеграфного стовпа, і як переляканий бухгалтер кинув рушницю і, приказуючи «да воскреснет бог», біг три кілометри додому...

– А то, бачте, я сам натягнув на kota заячу шкуру й посадив біля телеграфного стовпа, на дорозі, де мав іти той бідолаха-бухгалтер...

– Та й це ще не все! – додасть Пилип Федорович. – Одного разу ми прикололи шпилькою до вбитого зайця папірця з написом: «За що ви мене вбили?!» та того зайця й посадили під кущем і спрямували на нього короткозорого бухгалтера. – Він – бах! Заець – беркиць! Підбігає, а там такий на записці заячий докір! Що сміху було!

...А чи не пореготались би ви з оповідання одного старенького дідуся, як він колись, буди молодшим, не мав рушниці, а завжди додому з качками приходив.

– Як же це так?

– А так! Отам на плесі завжди качки є! От я на острівцець перепливу та в очереті й заховаюсь. Знаю-бо, що обов'язково хтось із мисливців туди прийде сидячих бити. Коли так: бачу – підкрадається, підкрадається... Б-бах! А я в очереті як закричу «Врятуйте!» Ну, він зразу драпала, бо, думає, убив когось чи поранив! А я тоді роздягаюсь, качечки позбираю і додому...

...Покотилася зоря. Булькнув у воду водяний щур... Закахкало спросоння криженя... Писнула очеретянка... Десь далеко прогув паровик...

Сіріє...

– Фіть-фіть-фіть! – прорізало повітря чиря...

– Б-бах!

Перший постріл!

Полювання відкрито!

Як варити і їсти суп з дикої качки

М. Т. Рильському

Був такий славнозвісний орнітолог Мензбір, який на підставі багатолітніх спостережень і наукових досліджень остаточно визначив, що дикі качки, крім базару, водяться ще на лугових озерцях та по очеретах і тихих-тихих плесах, по річках-колисках смарагдової Батьківщини нашої радянської...

...Словом, ви поїхали на лугові озера, на очерети й на тихі-тихі плеса.

Само собою розуміється, що ви берете з собою рушницю (це така штука, що стріляє), набой і всілякий інший мисливський реманент, без якого не можна правильно націлятися, щоб бити без промаху, а саме: рюкзак, буханку, консерви, огірки, помідори, десяток украту яець і стопку... Стопка береться для того, щоб було чим вихлюпувати воду з човна, коли човен тече...

Їдете ви компанією, тобто колективом, так – чоловіка з п'ять, бо дика качка любить іти в супову каструлю з-під колективної праці...

У вагоні (чи на машині) зразу ж ви почуєте:

– Е, черт! Стопку забув! Ви взяли?

– Взяв!

– Ну, як будемо вкупі, позичите! А залишусь сам, – доведеться з «горлушка»!

«Горлушком», за мисливською термінологією, зветься та частина мисливського човна, що на морських суднах має назву «право руля».

Дика качка любить убиватись тихими-тихими вечорами, коли сонце вже сковзнуло з вечірнього пруга, минуло криваво-багрянний горизонт, послало вам останній золотий привіт і пішло спать... Це ввечері... А вранці дика качка зривається шукати вашого пострілу рано-рано, тільки-но починає на світ благословлятися.

Звуться ці часи у мисливців «зорьками» – вечірньою й ранковою...

В ці часи ви чуєте і над собою, і перед собою, і за собою, і праворуч, і ліворуч шум – свист качиних крил!

Ви і сюди – бах! І туди – бах! І отуди – бах!

Ах, незабутні хвилини!

На вечірню зорьку ви спізнались. Це обов'язково... Запізнення на вечірню зорьку – це мисливський закон. Виходячи ще з дому, – та що там виходячи! – ви ще напередодні знаєте, що на вечірню зорьку ви обов'язково не встигнете, от через це саме ви, в день виїзду на полювання, ще зранку все вкладаєте, ще зранку ви щось забуваєте, і в час од'їзду ви вибігаєте з хати, летите чи то на вокзал, чи до машини, на запитання знайомих «Куди?» – кидаєте: «Спішу, щоб на вечірню зорьку спізнитись», і галопом далі...

Словом, спізнались... До озерця ви підходите вже тоді, коли качки «повиключали мотори», почистили зуби, зробили на ніч фізкультурну зарядку з холодним обтиранням і, поклавши на водяні лілеї голови, полягали спати...

Але ви з цього не печалуетесь, бо поблизу кожного лугового озера є чи ожеред, чи копиці пахучого-пахучого сіна... Ви йдете до ожереду й розташовуєтесь... Ви розгортаєте сіно, простеляєте плаща, лягаєте горілиць, дивитесь на чорно-сине глибоке зоряне небо і відпочиваєте... А відпочиваючи, думаєте.

Ну, думайте собі на здоров'я, а ми будемо до ранкової зорьки готуватися...

– Ну, що ж, товариші, давайте звечора приготуємось, щоб зранку не вовтузитися, а сразу за рушниці й по місцях. Де ж це... стопка? Прохав же покласти!

– Що, нема?

– Нема!

– А я взяв! Я поклав собі за правило: приїжджаю додому, а її в рюкзаці прив'язую, щоб не забути. По-моєму, не так нервуєшся, як рушницю забудеш!

– Доведеться й собі прив'язувати! А сьогодні, прошу вас, позичте вашої... Капризна це, я вам скажу, штука, як з «горлушка»... Повітря чисте, на широке дихання візьмеш, а воно темно, не встигнеш і зітхнути, як уже «горлушко» біля «донушка».

Тут і починається найцікавіший момент качачого полювання.

Це коли старі, досвідчені ваші товариші по полюванню починають розповідати різні надзвичайні випадки з мисливського життя.

Спільна для всіх мисливських оповідань риса – це те, що всі вони – факти, що все це насправді було, що: «розкажу, то не повірите, але це – факт!»

...Швиргається вгорі якийсь космічний хлопчик зорями, залишаючи в чорно-синій безодні золоті смуги, рипить Віз, дишель свій униз спускаючи, блідне поволі Чумацький Шлях, а під ожередом плететься чудесне мереживо з мисливських оповідань...

І вільно дихається, і легко дихається...

Поволеньки голос оповідача тихшає, потім якось переривається і зовсім затихає...

Сусіда тяжко якось зітхає...

– Про що думаєте, Іване Івановичу?

– Про Америку! Яка все-таки техніка.

– А що таке?

– Кажуть, двоствольну стопку видумали!

І тихо...

Поснули...

«Раннім-рано та ранесенько», ще ледь-ледь починає сіріти, штовх вас у бік:

– Вставайте! Вставайте! Час уже!

– Г-г-г! М-м-м!

- Вставайте!

- М-м-м!

- Б-б-бах!

З криком: «Бомбьожка!» ви зриваетесь і мчите.

- Куди? Куди?

- В бомбосховище!

- Тю на вас! То я в крижня гахнув!

- І промазав.

- Ну, ясно, що промажеш, коли вас нечиста сила в бомбосховище поперла! Трохи в озеро не шубовснув!

Почалася ранкова зоряка...

Тут уже все залежить од вашого уміння, від майстерства і практики...

Качка, як відомо, птах... Вона – літає...

Як її стріляти?

Дуже просто: цільтесь обов'язково в око. І бахкайте.

- Бах! – і в торбу. Бах! – і в торбу.

А коли не повезе, тобто, коли бах-бах! – і повз торбу, не сумуйте, старайтесь іхати чи йти з полювання повз базар або, побачивши в якогось із мисливців кілька качок, киньте:

- Карбованців, мабуть, по надцять тепер штука...

Бо однаково, коли приїдете додому, несвідомі члени вашого посемейства спитають вас:

- Дорогі, мабуть, тепер качки?

Ви на це не звертайте уваги й беріться зразу ж готувати янтаревий суп із дикої качки...

Найперше й найголовніше - обскубти качку.

Робити це краще в себе в кабінеті. Щоб не заважало вам уже вискубане пір'я, одчиніть вікна й двері, щоб вітерець був: ви скубнули, вітерець підхопить, і пір'я вам не заважає... І качка обскубана, і кабінет - перина...

Обскубли, тоді вже до мами, чи до дружини, чи до сестри, хто на кого багатший:

- Уже обскуб! Мамо, зваріть супу!

Дуже це смачно у мамів виходить.

Коли дружина чи мама, охнувши, кине вам:

- Та це ж курка, а не качка! - ви авторитетно заявіть:

- Це - качка. Тепер усі такі качки пішли. Яровизовані...

- А чому в неї горло перерізане?

- Чому? Чому? Все вам так ото цікаво знати. Летіла, побачила, що націляюсь, виходу не було, взяла й... зарізалась. Що ж тут дивного?! Варіть уже, прошу вас!

Залишається, отже, останнє: їсти суп.

- Як його їсти?

Ложкою!

Попоївши, лягайте на канапу й читайте «Записки охотника» Івана Сергійовича Тургенева.

Прекрасна книжка!

1945

Лисиця

Лисицю найвигідніше полювати взимку, коли земля натягне на себе білу-білу та пухку-пухку ковдру і задрімає зимовим спокійним сном.

Тоді шкурка в лисиці робиться густа-густа та лискуча, та пухната, а, як відомо, лисицю полюємо виключно через її знамените хутро, що має наукову назву – горжетка.

Лисиці водяться у нас в Радянському Союзі геть-чисто на всенькій його території – і на ланах, і на болотах, і в лісах та перелісках.

За весь час нашого свідомого полювання нам доводилося бачити лисиць по всіх вищесказаних місцях і на всіх тих місцях в них стріляти.

Збираєтесь ви, значить, на лисиць.

З цього приводу ви говорите вдома:

– На лисиць поїду! У Сріблянському ярку, казав Йосип Явдокимович, два виводки. Поїду, – чотири-п'ять лисичок тарарахну – от воно: тобі горжетка. Це, як чотири! А як п'ять – то й мені горжетка.

Полювати лисиць, – одягатись треба дуже тепло, бо зима, доводиться стояти на гону довгенько, – лисиця йде великим колом, доки собаки її тим колом обженуть, – замерзнути можна.

Треба вам знати, що звір, – коли його піднімуть і поженуть гончаки, – робить коло: і заець, і лисиця, і вовк.

Кожний із них, зробивши коло, повертається до того місця, звідки його піднято, – отже, ваша задача не бігти разом із собаками за зайцем чи за лисицею, чи за вовком, а стояти на місці й чекати, коли він, оббігши коло, повернеться до свого лігва.

Собаки гонять, як знаємо, уголос, і коли наближається гон, – знайте, що звір іде до вас!

Стежте тоді пильно!

Голос наближається, наближається, наближається.

Ось майнула серед кущів золото-червона стрічка, як блискавка!

Бах! – і нема нічого...

Заець робить невеличке коло, лисиця – більше, а вовк, – той іще більше.

Чекати іноді доводиться довгенько, – отже, одягайтесь тепло.

Одяглися.

Вам удома й кажуть:

– Ти їздиш-їздиш, стріляєш-стріляєш, собак годуєш, а в Ганни Іванівни он яка чорнобурка! І рушниці нема, і собак нема, – а чорнобурка – очей одірвать не можна.

– Добре, добре! Трапиться, так гахну й чорнобурку! Тільки в нас на Україні чорнобурка трапляється дуже й дуже рідко! Майже ніколи!

– Рідко? Повні комісійні крамниці!

– Та що ти, Господь з тобою! Що ти хочеш, щоб я з гончаками у комісійній крамниці чорнобурку полював?! Добра буде й рудобурка!

– А песці там єсть?

– Єсть!

– Білі чи голубі?

– Рябенькі! Вони тільки на далекій півночі білішають та голубішають. Так як і куріпки: у нас рябенькі, а на півночі – білі-білі, сліпучо-білі! Так і песці!

Взагалі збори для полювання на лисицю дуже й дуже, як бачите, складна справа...

В коротенькому кожушку, в повстяниках і в капелюсі на лисичачім хутрі виходите ви з тепло-затишної хати Йосипа Явдокимовича й простуєте до Сріблянського ярка, де:

– Їй-богу, аж два лисичачих виводки!

Йосип Явдокимович – старий, досвідчений мисливець і давній ваш приятель, що на своєму віку:

– Тих вовків, тих лисиць, тих зайців, що вже поповбивав, так, вірите, й лічби ім нема!

Ранок. Морозець. Порипує сніжок. До Сріблянського ярка від хутора три кілометри.

Визирнуло сонце. Застрибали на сліпучо-білій, що й оком не охопиш, ковдрі мільярди діамантів...

Докучай і Бандит – на смику.

Докучай іде спокійно, він багато літ прожив уже і багато ганяв і зайців, і лисиць, і вовків, – його вже нічим не здивуєш, а Бандит тільки друге поле починає, – він то рвоне вперед, то повернеться до вас і намагається, підстрибнувши, покласти передні лапи вам на груди, то знову – вперед.

Нервується Бандит...

Рветься і так жалібно-жалібно скавучить.

– Пусти, – мовляв, – дай побігати, дай натішитися! Дивись, як біло скрізь, як хороше, як сніг блищить! Дай покачатися!

Йосип Явдокимович, пихкаючи цигаркою, радить:

– Пустимо з того боку, од груші, щоб проти вітру. Ви проходите трохи вперед од груші й ставайте в ліщині, а я на той бік перебреду та за терном сяду. Пустите тоді, як я вже на місці буду! Я потихеньку свисну!

– Гаразд!

– Та зайця не стріляйте! Лисичок спочатку поколошкаємо. Хіба собаки за куцохвостим ув'яжуться, – ну, тоді битимемо, щоб собак звільнити!

– Добре!

У ліщині затишно-затишно...

Утоптується навкруги сніг, щоб зручно було на всі боки повертатися, бо лисиця може вискочити і зцюдова, і студова, і спереду, і ззаду...

Докучай ліг і лежить біля ніг, а Бандит нап'явся, мов струна, підніс голову і нюхає, нюхає, нюхає...

– Які ж запахи проскакують через рожеві твої ніздрі в чистопорідний твій мозок, Бандите? Які? Чи фіалковий од рипиці пишної «труби» хитрої лисиці, чи густий сморід зголоднілого сіроми-вовка, чи невизначне пахкотіння і уві сні тремтячого зайчика-побігайчика? Які? Ляж, Бандите, заспокойся!

Ви обдивляєтесь навкруги...

Он од ялинки простягся вузенький ланцюжок-слідок і біля груші обірвався.

То – білочка.

Може, спить вона тепер солодким сном, листячком у грушевому дуплі прикрившись, і сняться їй соснові шишки та солодкі горішки...

А он далі трохи покотилися в ярк одна за одною кругленькі ямочки, і де-не-де між ямочками ніжнолегесенький по снігу «чирк».

То лисичка з нічного полювання в ярк одпочивати пішла...

Значить, єсть!

Легенький свист.

То Йосип Явдокимович подає знак, що він уже на місці.

Відпускаються з смика Докучай і Бандит.

– Ну, хлопчики, вперед! Ні пера ні пуху!

Три хвилини напруженої тиші... П'ять хвилин... Ще тиша...

Раптом одчайдушне скавучання Бандита і нервово-густий Докучаїв бас:

– Гав!

Бандит однаково істерично скавучить, чи то зайця він підійме, чи то лисицю, а Докучай, почувши зайця, спочатку дає легесеньке «скаву-скаву», а потім – спокійний «гав», і далі рівномірне «гав», «гав», «гав»...

Погнав, значить...

На лисицю Докучай подає перший «гав» значно нервовіше і йде за нею, гавкаючи трохи частіше і вищим тембром, ніж за зайцем.

А Бандит і за зайцем, і за лисицею однаково істерично:

– Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Погнали лисицю...

Ну, тут уже у вас пульс із 72 ударів зразу на 90, очі рогом на лоба, «прострілюючи» ліщину, і ходором ходить у руках двадцятка.

– Спокійно! – сам до себе. – Спокійно!

Перша горжетка на вас іде!

Метрів за 50 од вас, з легеньким тріском, із ліщини на поляну вилітає вона...

Вона не біжить, а летить, червона-червона на сліпучо-білому фоні, випроставши трубу (хвіст) і витягши мордочку.

– Бах! – легкий стрибок і червоного нема, – самий тільки білий фон...

Вискакує Докучай, за ним Бандит.

Докучай зиркає у ваш бік, бачить, що нічого нема, рывкає суворим басом і мчить далі.

За ним Бандит.

- Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Покотила горжетка через яр, і ви бачите, як майнула біла китичка на її хвості у ліщині по той бік яру.

Докучай мало-мало не на хвості в неї сидить.

На Йосипа Явдокимовича пішла.

- Пильнуй, старий!

Аж ось:

- Бах!

Дим і снігова курява біля Йосипа Явдокимовича.

- Бий, - кричу, - старий, удруге, щоб певніше було!

- Кріпко лежить! - кричить Йосип Явдокимович і додає таке, про що, хочи ви як мене просить, написати не можу.

Я зриваюсь з місця, лечу крізь кущі в яр, засапавшись, видираючись на гору, й підбігаю до Йосипа Явдокимовича.

- Єсть? - питаю.

Він дивиться кудись убік і не каже, а стогне:

- Єсть! Он! За терном!

Я стрибаю за терен...

Крутиться Докучай і смикає лівою ногою.

Я падаю в сніг...

А десь далеко, аж у другім кінці яру, Бандит аж плаче та заливається:

– Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Горжетку ганяє...

Приїздите ви додому в старому Йосипа Явдокимовича кашкеті, бо лисичачу капелюху ви загубили, як через кущі бігли...

Вам дома й кажуть:

– Горжетка? Чорнобурка?! Одна була лисичача капелюха, та й ту прополював. І хто ті рушніці вигадав?!

– Ладно, – ви собі думаете, – ладно! Говори! Говори! Одужає Докучай – знову за горжетками іздитимемо.

1945

Заець

І

Золота осінь...

Ах, як не хочеться листу з дерева падати, – він аж ніби кров'ю з печалі налився і закривавив ліси.

Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка, жовтаво-зелена й «раскудря-кудря-кудрява», – ген там на узліссі білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде чи, може, Чайковського на симфонію викликає.

Креслять тригонометричні фігури високо в небі запізнілі журавлі, запитуючи своїм «кру-кру»:

– «Чуеш, брате мій, товаришу мій?» Відлітаємо!

Золота осінь...

От в цей саме час заець уже збігав до підборщика хутра, той йому вже на всі прорішки попідбирав густо-теплі шматочки, вичистив вуха й лапки і посадив на ріпицю білий помпон.

Набиваються набоі крупним шротом, витягаються теплі штани й піджак, мастяться грубіші чоботи, деруться на онучі теплі підштаники, відкидається набік веселенький картузик-кепочка, а натомість розтягається на кулаках сумовито-серйозна капелюха...

Коли в качачому полюванні більшу вагу мали помідори й огірки, то тут їх заміняють сало й ковбаса.

Незмінною залишається стопка.

При полюванні на качки стопка, як ми знаємо, береться, щоб вихлюпувати воду з човна, а при полюванні на зайця з неї, при певному досвіді, дуже добре оглядати обрій; коли дивитись крізь дно, – місцевість рельєфнішає.

Всі вищейменовані тверді, плинні й газуваті речі розкладаються в певному порядку на канапі, ви ходите й усе кілька разів перераховуєте, перевіряючи, чи нічого не забули:

- Штани, значить е! Чоботи е!.. Онучі, значить, е!.. Набоі е!.. Сало й ковбаса е!.. Гм-гм... е... Чи не мало буде?

- Досить, досить! - поспішає посемейство...

- А де ж стопка?

- Та ось, за рюкзаком!

- Поклади в рюкзака, а то закотиться. Ну, все, здається. Так я краще зарані віиду, щоб не спізнитись на поїзд.

Ви швиденько одягаєтесь, вкладаєте все в рюкзак.

- Ну, бувайте, здорові! Не сумуйте. Деньків за два-три я буду!

- А рушницю ти взяв?

- Ай справді, де ж це вона?

- Та я стола нею підперла, бо ніжка поламалась...

- Та хіба ж можна рушницею?!

- А що їй зробиться? Хоч яка-небудь користь із неї... А то ж...

- Ну, годі, годі! Бувай здорова. Поспитай у Катерини Миколаївни, як зайця салом шпигувати, а то ж потім зіпсуеш... Та купи сала не менш як на трьох зайців.

- На трьох?

- Ну, купи на п'ять! Я більше як п'ять не стрілятиму.

Поїхали...

Полюють зайців в основному трьома способами: з підйому, з-під собак-гончаків і на засідах.

З підйому можна полювати одному й колективом.

Ідеш собі один чи ріллею, чи озиминою, чи бур'янами і «витоптуеш» зайця, який, як відомо, вдень лежить і відпочиває... Ви підходите до його лігвочка, заець і вискакує...

Коли полюєте компанією, тобто колективом, краще йти так званим «котлом», такою ніби дугою, щоб фланги були спереду від центра. Заець як вискочить, приміром, в центрі, то вже йому, інакше як на сковорідку, бігти нема куди.

– Як же краще, – спитаєте, – полювати: одному чи колективом?

Майже однаково.

Коли йдете один, то один промазуєте, коли йдете колективом, то промазуєте колективом.

Дуже цікаво полювати зайців з собаками-гончаками.

Коли такі собаки є, їх пускають у лісок чи в байрак, вони біжать, підіймають зайця і «голосом» його гонять.

Ви стаєте на путі, де має бігти заець, і мажете по ньому на тій путі.

Та краса заячих ловів з гончаками не тільки у вашому промахові...

Ви уявляєте собі, коли ціла згряя гончаків іде слідом за зайцем, ніби якийсь оригінальний, ні в якій філармонії не бачений і нечуваний, оркестр. Заливається флейта, трубить з переливами трубач, рявкає бас, гуде баритон...

Ще щільніше закутуєтесь у кожуха...

Замислюєтесь...

Мимоволі із грудей:

Ой, зійди, зійди, ясен місяцю,

Як млинове коло...

І знову тихо.

Голова на соломі хилиться, хилиться, хилиться... Під кожухом тепло-тепло...

І на серці тепло-тепло...

Раптом над вухом:

- Доброго ранку! Заснули?!

- Драстуйте! Невже заснув?!

- А вже й сніданок на столі! Ходімте!

- Ходімо.

- А де ж ваша рушниця?

- Нема... Дивись.

Сюди-туди - нема рушниці.

- Та то так! Тут у нас не зівай! Підслідили, значить, і хапнули. Ну, нічого: може, десь впливе...

- Неприємно! Не кажіть хоч нікому!

III

Додому ви все-таки зайця привезли.

- А де ж рушниця? - питається посемейство.

- Курок трошки закаприв: заніс до майстра.

Увечері ви істе нашпигованого салом зайця. За столом урочисто: перший в цьому сезоні заець.

Трапезу ділить з вами і ваш вірний по полюванню товариш.

- Будьмо!

- Будьмо!

По вечері ви благально дивитесь на вірного товариша, а він, прощаючись, заплітається:

- Ти ж не забудь узавтра занести, що на зайця позичав.

1945

Ведмідь

Ведмідь у нас на Україні, крім як у зоологічних парках, ніде не водиться, через те не так уже й страшно по наших лісах вальдшнепа, чи зайця, чи лисицю полювати.

Були б ведмеді, – довелось б багатьом мисливцям рушниці попродавати, бо наші охотники люди тихі, сумирні й поетично ніжні, а ведмідь – звір великий і реве: може перелякати.

Один мій приятель, дуже пристрасний охотник, коли ми, пам'ятаю, колись дістали таку телеграму аж із Вологодської області – «Назнали й обклали аж три ведмежих барлоги зпт приїздіть негайно...» – довго вдивлявся у ту телеграму й каже:

– Ти як знаєш, а я не поїду... Я – на бекасіка люблю, бекасік – пташка сумирненька, – вона не реве і скальпів із людини не здимає. А ведмідь – воно дуже велике й дуже буре, а снігу там багато: не втечеш! Не поїду я!

Не поїхали ми вдвох.

Ведмеді бувають бурі, і сірі, і білі...

Бурі – ревуть по лісах, починаючи з Брянщини...

Сірі звуться – «грізлі», вони, спасибі їм, водяться десь далеко.

А білі – ті у полярних морях та океанах, і далеко до них їхати, і холодно.

Ну, а проте для кожного мисливця забити ведмедя – то вже така для нього честь і така йому з того слава, що хоч теоретично, а хочеться.

Ви ж самі подумайте: по-перше – прекрасна ведмежа шинка і знамените ведмеже м'ясо, а по-друге – ведмежа шкура...

Лежить таке велике-велике та волохате ведмеже хутро у вас у кабінеті перед канапою.

Ви сидите на канапі, а перед вами приятелі сидять.

Ви їм кажете:

– Оцього ведмедя сам убив!

Приятелі ваші, як і взагалі в таких випадках усі приятелі, подивляться один на одного і обов'язково котрийсь із них кахикне.

Не звертайте на це «кахи» ніякої уваги й розкажіть їм, як ви спочатку, коли ведмідь вискочив із барлоги, вдарили його жаканівською кулею, але тільки поранили, а він, розлючений, як стрибоне до вас, а ви не розгубились, вхопили рогатину, добре вперлись у сніг і взяли лютого звіра на рогатину, і як у вас рогатина – трісь! – а ви хапаєте другу рогатину і прямо ведмедеві в груди! Аж тут друга рогатина – трісь! Ви тоді – за третю! Звір уже дихає прямисінько вам в обличчя... Третя рогатина...

Але тут дружина:

– Жалуйте, товариші, до столу! Чайку поп'ємо!

А коли ви вийдете з кабінету, ваш найближчий друг каже вашій дружині:

– Спасибі, хазяечко, що покликали, а то б довелось вашому чоловікові й за четверту рогатину хвататись!

Чого тільки не перетерпить людина за правду?!

Добрий мій знайомий, тов. С, хоч сам він і не мисливець, розповів мені дуже інтересний спосіб полювати ведмедя.

Сам я ніколи до того про такий спосіб здобути ведмеже хутро й цілу торбу ведмежого м'яса не чув, але спосіб цей, на мою думку, вартий всілякої уваги, тим паче, що він зовсім безпечний, і мисливець у всякім разі тут своїм життям не ризикує.

Виявляється, що дорослі ведмеді дуже пристрасні математики.

Ви назнаєте місце, де ведмідь полює, чи просто годується, берете великий аркуш дикту, пишете на тому диктові великими літерами таку математичну формулу: $2 \times 2 = 5$

Написавши цю формулу, берете молоток і цвяхом прибиваєте до ясенка чи до дуба на тій стежці, де ведмідь подорожує. Прибивати треба не дуже високо та й не дуже низько, а так, щоб ведмідь ту математичну формулу побачив.

Прибивати краще опівдні, коли ведмідь одпочиває. А як вийде він увечері полювати, щоб він її вже уздрів.

Прибили.

Зразу ж біжіть додому, запрягайте коня в гарбу й ідьте до того математичного місця. Тільки ж не під'їздіть до нього близько, заховайте коня з підводою десь у ярку чи за скиртою соломи, а самі біжіть у ліс, вилазьте поблизу прибитої формули на дуба й чекайте нишком.

Ось іде ведмідь.

Тріщить ліщина, падають з неї галузки, і взагалі шум.

Ви не бійтесь і спокійно собі чекайте.

Наткнувся, нарешті, ведмідь на дикт з математичною формулою. Досвідчені в такому на ведмедя полюванні люди розповідають, що, коли він побачить $2 \times 2 = 5$, з ним починає коїтись щось неймовірне.

Він то ступне назад, вдивляючись у числа, то знову до них підступить, протирає лапою очі, дивиться, дивиться і, пересвідчившись, що таки справді написано $2 \times 2 = 5$, хватається лапами за голову й починає ту голову ламати.

Ламає, ламає, ламає... Ви сидите – і нічирк! Аж ось голова ведмежа тріскає й ламається.

Ви злазите з дуба, підходите до ведмедя, – а він уже мертвий, упокоївся з поламки голови над невірною математичною формулою.

Ви біжіть по підводі, під'їздіть, навалюйте ведмедя на гарбу, урочисто везіть додому. Дехто з мисливців, щоб не видати секрету цього способу полювання на ведмедя, потім б'є його кинджалом у серце.

– Наткнувся, – мовляв, – у лісі на ведмедя, він на мене накинувся, я не розгубився, схопився з ним у страшному герці, – і звалив його ударом кинджала прямо в серце! Ось, дивіться!

І покаже ще й кинджал у ведмежій крові.

А по-нашому – це нечесно: як здобув, так і розповідай! Завжди додержуйся стародавньої охотницької традиції: говори завжди правду, і тільки правду!

Ще раз говорю, що вищеописаного способу полювати ведмедя я не перевіряв, але всі, хто його знає, кажуть, що він дуже добутий.

Спробуйте, товариші охотники!

Дикт не так дорого коштує, а ведмеже хутро – коштовна річ.

Та й м'ясо не дешево.

Ще був один непоганий спосіб придбати ведмеже хутро, але тепер навряд чи можна його здійснити, бо ґрунтовно змінилося на нашій Батьківщині життя.

Як знаємо за старих, дореволюційних часів цигани-мандрівники ходили по базарах та по ярмарках і вивели за собою приручених і навчених різним нехитрим штукам ведмедів:

– А покажи, Миша, як п'яний дядько з корчми йде!

– А покажи, Миша, як п'яна баба танцює!

Миша показує, бо в Миші в ніздрях залізне кільце, і як його за те кільце сіпають, Миші дуже боляче...

Тепер цигани ведмедів у нас не вивели. Тепер цигани культурно по колгоспах господарюють та талановито грають на сцені свого циганського театру в Москві – «Ромен».

Так от і трапилася така охотницька за старих часів пригода.

Але хай за мене про неї розповість учасник тої пригоди, хай розповість так, як він мені колись розповідав...

...«У вересні місяці діло було, якраз на другу пречисту.

Полювали ми з Трохимом Свиридовичем та Семеном Петровичем вальдшнепів біля Кленової. А в Кленовій на другу пречисту величезний щороку ярмарок з'їздився. Як ішли ми через Кленову, бачили під слободою чималенький циганський табір з кінями, возами, ведмедями й дітьми. Ведмедів було два, – і чималеньких. Ярмарок нас не цікавив, бо виїхали ми з міста виключно, щоб полювати. Ну, полюємо! Я зайця стукнув, пару вальдшнепів. Приятелі теж дечого підстрілили. Надвечір зійшлися перекусити. Сіли на узліссі – трапезуємо. Довгенько трапезували. Уже й сонце за Гулеву гору сховалося, а ми трапезуємо.

Уже Трохим Свиридович «Зібралися всі бурлаки» двинув, а ми все трапезуємо. Трохим Свиридович було як потрапезує, то співає, співає, аж заливається. Проспівали вже й «Зібралися» і «Реве та стогне» і «Гиля-гиля». Під «Кину кужіль

на полицю, сама піду на вулицю» Трохим Свиридович навприсядки пішов. Уже й потанцювали, а проте все ще трапезуємо. Трохим Свиридович хотів під «Кучерява Катерина чіплялася до Мартина» вдруге навприсядки вдарити. Не вдарив – упав! Упав та головою на ягдташ з вальдшнепами. Витяг вальдшнепа з сітки, дивився, дивився на нього та й каже:

– Пт-та-ташечко! Люб-б-б-ая! За що ти мерррртвая? Хіба ж ти з-в-в-вір? Хіба ти мед-вед-мед-мідь?!

А потім як ісхопиться:

– Мед-вед-ведя хочу! Хлопці, – кричить, – давай медведя полювати! За мною!

Ми за ним!

Я вже докладно не дуже й пам'ятаю, та й тоді воно мені не дуже затямалося, що саме було. Пам'ятаю, що кругом кричать цигани, ведмідь мене кусає, я ведмедя кусаю. Хтось мене за ноги, пам'ятаю, тягне, я когось за щось, пам'ятаю, тягну.

Прокинувся – темно. Лапнув праворуч – наткнувся на вуса Трохима Свиридовича! Лапнув ліворуч – ніби борода Семена Петровича.

– А де ж, – думаю собі, – ведмеді?

А так якась проти ніби дірка і трохи світиться.

Я до дірки, стоїть людина, пиката й вусата. Я її й питаю:

– Ми, часом, не в барлозі?

А вона мені:

– Я тобі дам барліг! Я тобі дам такий барліг, що ведмедем зеревеш! Хлів станового пристава за барліг маеш?!

Тоді я все зрозумів! За все життя оце один тільки раз на ведмедя й полював.

– Інтересно! Тільки дуже дорого, – з сумом додав учасник тої пригоди...»

Тепер так на ведмедя полювати вже не вдасться: нема ярмаркових тепер, слава богу, ведмедів...

Хіба, може, в зоологічному парку? Але ні: не варт! У всякім разі, не рекомендую!

IV

А приємно все-таки лежати на канапі, вкритій ведмежою шкурою, й посміхатися:

– Сам убив! Їй-бо, сам!

1945

Бекас

Присвячую Г. І. Косарьову

Бекас для охотника, насамперед, – собака!

Я ж ніколи не думаю, що ви таке твердження зрозумієте безпосередньо!

Ясна річ, що бекас – не собака, а птиця, але кожен мисливець знає, що полювати бекаса без собаки, це все'дно, що справляти весілля без музики.

Отже, коли хочете говорити про бекаса, треба перш за все говорити про собаку, бо без лягавого собаки ви бекаса не те, що не істимете, а навіть не бачитимете.

Значить, давайте про... бекаса.

Бекас – невеличкий болотяний птах, сіренький, з біленьким на пузці пір'ячком, дуже меткий, із дуже довгим дзьобом, довгенькими ногами, зривається з характерним для нього криком і летить, навіжений, ніби він перед тим, як злетіти, випив мінімум двісті грамів: зигзагами.

Який же він смачний, смажений бекас!

Делікатес!

І, – майте на увазі, – бекас – це один з тих небагатьох сортів дичини, яку засмажують разом з уздром, з потрухами: дзьобика його під крильце, трішечки масла – і в піч.

Не дай бог, потім сметанки та, не дай бог, іще чого-небудь, – це така – вам кажу – симфонія, що... давайте зараз же їхати на бекасів...

І знову ж таки: бекас без собаки і не делікатес, і не симфонія, бо без собаки – нема бекаса.

Значить, давайте про... собак!

Що таке собака – ви всі знаєте: голова, чотири ноги, хвіст і гавкає.

Трохи докладніше про породи мисливських собак і, оскільки йдеться про полювання бекаса, – значить, – про лягавих собак.

Такі є породи:

а) Лавераки.

в) Гордони.

с) Ірландські сетери.

d) Пойнтери.

e) Континентальні лягаві.

f) Грифони.

g) Спаніелі.

h) Пудель. Тепер ця порода переродилася скрізь на «пунделя».

Яка порода з них найкраща?

Та, з якою полюєте ви.

Коли придбаєте собі, приміром, лаверака, – то такого лаверака ні в кого не було і не буде.

– Ну, який собака! Не собака, а Едісон! Факт! Та послушайте, що я вам розкажу. Полювали ми...

І пішло, і пішло...

Хочете – слухайте, хочете – не слухайте, але такого собаки таки насправді не було і не буде.

Якої ж породи собаку посовітувати вам придбати?

Такої, яку ви вже придбали або хочете придбати.

Охотник-початківець, не зв'язаний мисливськими родинними традиціями, придбавши рушницю, шукає собаку.

Теща його, прекрасна завжди бабуся, почувши про бажання дорогого зятя придбати собаку, ласкаво й привітно (як і завжди теща) говорить, сильно натискуючи при розмові на шиплячо-свистячі приголосні:

Після цього у вас удома з тещею гостро-короткий діалог, після якого теща резюмує:

– Акуліна Кузьмінішна женщина не такая, – а вже на сьомому році приобщалася й сповідалася. І ніколи я не думала, і ніколи я не гадала, щоб моя Люда (Люда – це ваша, значить, дружина) могла так помилитися щодо друга її жисті, а вона ж у мене одна, і куди я дінусь, і хто їй, та й не тільки їй, пектиме такі пончики. Невдячні тепер пішли молоді люди. Коли мати рекомендує собаку, то слід все-таки пам'ятати, що рекомендує собаку мати. Бо я мати не тільки Люді, а я тепер мати й вам. Не може, отже, бути собака не сетер, а кундель! Од кунделя чую! Людо, дай мені понюхать!

Перший собака для мисливця-початківця дуже трудний собака.

Потім уже буде легше...

Потім уже, коли ви познайомитесь і з мисливцями і з їхніми собаками, коли ви вже знатимете, що був на світі знаменитий Камбіз, чорний пойнтер, і знаменита Алі, лаверак, і знаменитий Джой – гордон, – тоді вже ви придбаєте собі таке цуценя, яке вам більше до вподоби.

Коли вам більше до серця пойнтери, вам скажуть:

– У Василя Івановича є сука-пойнтер камбізівських кровей. Сам Камбіз Перший колись перестрибнув через неї, коли вона вилазила з вагона на станції Бориспіль.

Придбали ви чудесне, приміром, пойнтереня.

Як його назвати?

Безперечно – Джек, або Джой, або Стек!

Ніколи в житті не прозивайте його Бровком чи Цяцею (коли вона – сука), чи Терном, боже вас борони: таке ім'я може навіки зіпсувати собаці таланти, хоча б собака була навіть богом.

Привели, чи принесли, чи привезли ви, значить, песика додому.

- Правда, славний песик? – запитуєте ви у своїх домашніх.

Теща ваша, подивившись примруженими очима на вас і на песика, піде до своєї кімнати, нічого не сказавши.

Дружина ваша Люда подивиться спочатку на свою маму, яка водночас і ваша теща, погладить песика по голівці й прокаже:

- Хороший песик! А чумка в нього скоро буде?

- Мабуть, скоро, – відповідаєте ви.

- Хоч би скоріше! Кажуть, що вже як собачка перечумує, то тоді вже не дохне.

- Так, тоді вже не дуже дохне!

- А від чумки дохне?

- Дохне!

- Хоч би скоріше чумка!

- Де ж ми його пристроїмо? – ласкаво запитуєте ви.

І тут чуєте тещину пораду з сильним притиском на шиплячо-свистячі й голосні:

- Двоспальне ліжко, може б, ви йому поставили? А може б, окрему канапу.

- Мамо, – заспокоює дружина, – ну чого ти хвилюєшся? Скоро ж буде чумка!

Починається виховання мисливського собаки, а від виховання залежить все: і добутливість вашого полювання, і вся краса, й насолода від полювання з мисливською собакою високих кровей.

На другий день після того, як у вас оселився симпатичний чистопорідний песик, починається дискусія на тему:

– Хто витиратиме?

– Я не витиратиму! – кидає теща.

– Я вже сьогодні п'ять разів витирала, а чумки ще нема! – заявляє дружина.

– Витиратиму я! – рішуче кажете ви. – Де це наші ганчірки подівалися? Скрізь були ганчірки, а тепер хоч би тобі одна.

Витираєте, значить, ви...

От ви витерли вже пізенько, лягаючи спати, поклали Джека на його місце і лягли.

Джекові скучно за мамою, йому скучно за братіками, за сестричками, – Джек так жалібно-жалібно скавучить.

Теща ваша, виходячи з «удобств» і човгаючи пантофлями, ласкаво заспокоює Джека:

– Цить! Цить! Здох би ти йому!

В цей час ви кашляєте і кидаєте:

– Джеконько! Спи, голубчику!

І чуєте тещине:

– Спи, песику. Спи, любенький. Навіки засни, собаченько наш хороший.

Заснув Джек, заснула теща, заснула дружина, засипаєте ви...

А засинаючи, чуєте, як дружина уві сні кличе благально:

– Чумко! Чумко! Чумочко! Швидше, швидше, швидше!

Так росте у вас ваш улюблений і чистопорідний Джек.

Він росте, а ви витираєте.

Витираєте й водите Джека гуляти.

Щоб не часто витирати, частіше треба водити гуляти, а як не часто водити гуляти, тоді часто треба витирати.

Водити гуляти малесенького чистопорідного песика з п'ятого-шостого поверху разів по п'ять-шість на день – дуже приємне спортивно-гімнастичне заняття.

Зразу так-таки ви беретеся і вчити Джека різних потрібних мисливських штук: іти за ногою, приносити поноску, шукати заховану якусь таку річ і т. ін.

Особливо приємно вивчати собачку знаходити ваші нічні пантофлі.

Чистої породи песик за 2—3 дні збагне цю науку, а вже за 2—3 тижні біля вашого ліжка лежатимуть усі пантофлі вашої родини й усіх сусідів, що живуть у спільній з вами квартирі.

Веселі часи настають, коли в песика зубки починають прорізатися.

Тоді одного чудового ранку ви прокидаєтесь, бо сильно скавучить собачка і сильно кричить дружина Люда:

– Модельні! Боже мій! Єдині модельні черевики!

– В чім річ? – запитуєте ви.

– Поїв модельні черевики!

– Хто поїв модельні черевики?

- Ваш Джек поїв модельні черевики!

Тижнів на два ви переходите з дружиною на «ви»...

А ще за кілька часу з поважною вашою тещею припиняються всякі зносини і на «ти», і на «ви», бо од її улюблених нічних шльопанців залишилися дві недогризені стельки.

Але то нічого, - ви все рівно Джека любите, він уже носить поноску, він шукає речі, і ви самі бачили його першу стойку у дворі на сусідчину рябеньку курку.

Ви ще й «піль» йому не сказали, а вже в роті в нього весь курчин хвіст, а курка сидить зверху на хліві й одчайдушно всіх запитує:

- Кудя-кудя-кудя?! Кудя-кудя-кудя?!

Траплятимуться і такі випадки: ви прийдете додому, а з вами не балакає навіть Юрко, ваш коханий синочок.

- Що таке? - запитуєте ви.

Мовчання. Напружена тиша. Тільки все посемейство суворо якось дихає.

- Юрасику, що трапилось?

- Джек вісім котлет із'їв.

А як перед різдвом така в родині буде ситуація, то почувете:

- От індика тільки архирейський носик залишився!

- З шийки, значить, почав? - проказуєте ви. А що ви більше скажете?

І так до перших роковин з дня уродин вашого хорошого песика.

Потім непогано віддати песика для науки досвідченому егереві.

Єгер – це людина, що вчить чистопорідних мисливських собак. І зробить із вашого Джека одного в світі.

Але з єгерем ви вже самі майте справу.

Одно скажу: доки ваша собачка в єгеря, ви ходите в старому костюмі і в старих черевиках, а ваша дружина ніколи не придбає собі модельних черевиків.

І ви прекрасно знатимете, почім тепер вівсяна крупа і пшоно, і що ваш Джек за один місяць з'їдає мінімум четверик коней.

І от, нарешті, Джек готовий.

Перше з ним самостійне ваше полювання на бекасів.

– Стойка!

– Піль!

Джек кидається, і з-під нього вискакує... здоровенна жаба.

А повернувшись колись із полювання, ви розповідаєте своїм приятелям:

– Посилаю Джека: «Побіжи, пошукай, чи нема на тім болоті бекасів». Джек побіг, метнувся сюди-туди по болоту, бігав, нюхав, прибігає, висолопивши язика.

– Що, – питаю, – нема?

– Нема! – каже.

А бекасів, товариші, треба смажити, не розчиняючи їх, з потрухами, з уздром.

Ах, яка це смачна, благородна, ніжна дичина!

1945

Вовк

I

Мисливцеві, що йому вперше в житті доводиться їхати чи йти полювати вовка, раз і назавжди слід обов'язково запам'ятати стару нашу народну приповідку:

«Не бійсь вовка, – сідай у хаті».

Вовк – хижак і хижак лютий, кровожадливий, – проте боятися його нема чого.

Кіндрат Калистратович Моргниоко давній і досвідчений убийвовк, – так він усім розповідав і всіх учив, що вовк – звір надто полохливий і боязкий.

– Ось послушайте, – казав усім Кіндрат Калистратович. – Живу, як знаєте, я на хуторі і якраз на узліссі. Кошара моя стріхою аж на ліщину ніби налягає. От вовк і нанюхав мої овечок. Продер гупої ночі під стріхою в кошару дірку та й уплигнув серед овечки. Ну, в кошарі, звісно, гвалт, – вівці: «ме-е-е!» та й у хліві, – а хлів поруч, – корова в рев! Я почув, вискочив з хати та прожогом у кошару. А воно щось сіре повз мене під стріху – шелесть! Крізь дірку проскочити не встигло, як я його за хвіст, а воно, видите, вовк. Ну, лякливий же, я вам скажу, звір! Така вже, звиніть, неприємність! Хоч що ви мені тут кажіть, а вовк – звір кріпко полохливий!

А на нашу думку, це ще не такий сильний аргумент за вовчу полохливість, бо хто знає, яка б «неприємність» вийшла, коли б вовк зненацька захопив Кіндрата Калистратовича, ну, не за хвіст, а взагалі ззаду... А Кіндрата Калистратовича ми всі знали за хоробру і сильну духом людину.

Та хоч вовк, може, й не такий уже сильно полохливий, проте ще раз кажемо:

«Не бійсь вовка!»

Полювати вовка – це для мисливця і честь, і обов’язок, бо хто ж таки не почервоніє й очей долу не спустить, коли йому скажуть:

– Сидите ви тут, сидите, охотниками прозиваєтесь, а у Вербовому хуторі вчора вовки трьох овець зарізали та телиці лівий задок од’іли.

– А де це Вербовий хутір?

– Од Зачепилівки кілометрів не більш як п’ять буде. Як доїдете до могили, так дорога вліво піде, тією дорогою й ідьте. Ярком переїдете, беріть праворуч, та понад ярком, понад ярком, нікуди не звертаючи, якраз у Вербовий хутір і в’їдете...

– А вовки хіба в самому хуторі?

– Ну, на хуторі питаєте кривого Степана, – він знає, де вовки. Той усе на світі знає. Давній охотник, тільки правов не вибрав.

– Чи не в Перещепиному це лісі? – кидає Кіндрат Калистратович.

– Та, мабуть, що в Перещепиному. Де ж ім більше бути, як не в Перещепиному... І лісу чимало, і самі ж вам ярки та балки. Тільки в Перещепиному. Вовка там, як хмари! Закурить нема?

– Закурюйте?

– Так почекайте, – устряв знову Кіндрат Калистратович. – Як у Перещепиному, так чого ж нам тоді до Вербового хутора їхати? Перещепине – воно ж біля Розлогого хутора, а Вербовий – так він же біля Кучерявої балки... То, може ж, то вовки з Кучерявої балки?

– Мо’й так! Воно, конешно, вовк, конешно, звір! Правильно! Тільки в Кучерявій! Густа балка і чималенька балка. Ох, і вовка там! Як завиють, – волосся дротом!

- Так тоді давайте до Вербового вдаримося! Це - в Кучерявій!

- Так-таки до Вербового й прямуйте. То там спитаєте кривого Степана, - його всі там знають. Той вам і розкаже, й покаже. Він усе знає, бо охотник давній, от тільки що оце тепер правов не вибрав.

- Ну, поїхали! Прощайте! Спасибі, що сказали!

- Щасливої! Підсипте ще махорочки! Запашна махорка!

- Закурюйте!

- Спасибі. Так, як ярк переїдете, беріть зразу понад ярком, і аж до самого Вербового. Три ж овечки й телиця, - государству ж збитки які. Ніззя, треба винищити. Бувайте здорові!

II

Ну, значить, переїхали ярк, взяли праворуч, та понад ярком, понад ярком, нікуди не звертаючи, прямісінько у Вербовий хутір.

- Трррр! Драстуйте, бабусю!

- Драстуйте!

- Де тут, скажіть будь ласка, кривий Степан живе?

- Кривий Степан?

- Еге! Охотник!

- Так він же тепер не охотник: він без правов! А живе він... Одна... Друга... Третя... Четверта... П'ята... Шоста... Сьома... за четвертою хатою повернете в уличку. Тією вуличкою у самісінький двір так і в'їдете.

- Спасибі, бабусю!

- Тільки сьогодні неділя, мабуть, його вдома нема, на охоту пішов.

- Та то вже як там буде!

За четвертою хатою вулички нема. Стали.

Бабуся кричить:

- Та куди ж ви? Вже проїхали!

- Та то ж, бабусю, третя хата, а не четверта!

- Дивись, а я думала - четверта. Недобачаю вже я. Не тільки вулиці, а вже й нитки в голку не вштрикну.

Завернули у вуличку і прямісінько в двір.

- Драстуйте, Степане! як вас?..

- Іванович...

- Степане Івановичу! Це ви охотник?

- Охотник то я, конешно, охотник, так тільки не встиг правов виправить. Без правов. Не охочусь тепер...

- Вовки, кажуть, одолівають тут вас?

- Ні, такого щось не чувать! Тихо з вовками, хвалити бога, тихо поки що... Зайчики, ті, конешно, попадаються. І густенько... Лисичку іноді торохнеш... Буває...

- А трое овець хто зарівав?

– Трое? Не слухав! Позавчора Секлета, одноосібниця, заколола, так не вівцю, а кабанчика...

– А телиці зад хто од'ів?

– Що ви, товариші? Це – брехня, вірте совісті, брехня. Десятий рік я старшим корівником. Коли хто навіть ударить, строго взиськую, а не то, що цілі зади од'ідать... Хто ж це вже підкопується?!

– Та ні, ми, Степане Івановичу, про вовків!

– Які такі вовки, коли в мене по 2000 літрів на фуражну корову, а вони – «зади од'ідають»? Хай знімають, коли не вірять!

Розтлумачуєте, кінець кінцем, у чім річ, і Степан Іванович заспокоюється.

– Так у вас про вовків, значить, не чуть? А так поблизу де-небудь?

– Говорили, що кілометрів за п'ятнадцять звідси, у Попівському, ніби виють. І що справді ніби комусь зад од'іли... Не знаю тільки кому – чи телиці, чи комусь іншому...

III

– Поїдьмо, товариші, на Попівське! Може, там справді щось організуємо, – каже Кіндрат Калистратович. – Там-таки справді бували облави на вовків і там-таки є справжній мисливець, бо має і прапорці, і зможе зібрати гучків-загонщиків, і знає, де поставити на номера. А я як фахівець у цій справі навчу вас, як полювати вовків облавою.

– Поїдьмо! Забились, так уже поїдемо. Сьогодні, може, вже не встигнемо, ну що ж, лишимося, завтра й пополюємо!

Поїхали.

Кіндрат Калистратович, давній убийвовк, розповідає про вовчу облаву.

– Ой, цікава ця штука, товариш, облава на вовка. Вовк залягає на день у густій хащі і там лежить до ночі і тільки вночі виходить од'їдати телицям зади, різати овечки та лошата. Досвідчений охотник зарані вже знає, де вони є, бо прислухається до їхнього виття, а то й сам, виючи по-вовчому, викликає їх на відповідь, щоб уже напевно знати, де саме вони лежать. Коли це все вже вивчено, тоді призначається облава. З'їздяться мисливці, зарані сповіщаються загонщики, з двох боків те місце обтягується шнурком, з прив'язаними на ньому прапорцями. З одного боку, де прапорців нема, розставляються на номерах охотники, а навпроти, здалека, заходять загонщики, запускаються, коли єть, собаки... Звір піде на охотників, убік він не побіжить, бо боїться прапорців... От, значить, обложили, стали. Загонщики чекають знака, коли починати... У лісі тихо-тихо... Іноді тільки трісне гілочка, упаде шишка, стук-стукне дятел... Ви стоїте й «прочісуете» зором свою територію: де стежка, де галявина, – щоб зарані вже знати, як бити вовка, коли він піде – чи просто на вас, чи, може, трохи праворуч чи ліворуч. Ви ж знаєте, що й праворуч, і ліворуч на номерах ваші товариші-мисливці. Отже, щоб не допустити його на їхню територію, а щоб вовк був ваш! І тільки ваш! От почалися гони. Крик, шум, гам. Тріщить десь ліщина, гавкають собаки, стріляє старшина загонщиків... Не ліс там у загонщиків, а пекло. – Га-ла-ла! Тю! Го-го! Ух! Ох! Та-ра-ра-ра! – Пекло це прямує на вас. Отут уже держіться. Тут уже кожний тріск гілки – то тріск усіх ваших нервів. Падіння шишки з ялинки – атомна бомба. Стрибок зайця – мінімум стрибок жирафи. Лисиця – тигр. А ви ж зайців і лисиць не стріляєте. Боже борони! Найтяжчий злочин – стріляти на вовчій охоті в щось інше, крім вовка. І от, нарешті, іде він. Я його, товариші, не тільки на око впізнаю, я його ходу за сто метрів знаю, я чую його еством своїм усім. І от – між кущами – мельк! – сіре. Раз на мене – вважайте, що вовка нема. З першого пострілу. А там іще – постріл, там постріл. А якась роззява то й не помітить. А дехто, помітивши вовка, – на грушу. Буває й таке. А дехто й собаку, замість вовка, стукне. Буває й таке. Наближаються гонщики:

– Скільки взяли?

– Трьох!

– Скільки пройшло?

– Два!

– Ех, ви! Як же це ви зівнули?!

І от тоді на узліссі оповідання про колишні облави...

– А тоді, пам'ятаю...

– А тоді...

– А раз...

Та що там говорити...

Кіндрат Калистратович аж упрів, оповідаючи про вовчу облаву. Очі йому блищать. Почервонів увесь.

Слухачі зачаровані...

IV

Їдете, значить, ви на Попівське.

Обабіч дороги, аж ген-ген – куди око дістає, закучерявилися зелені вруна колгоспної озимої пшениці.

А за зеленьми, на пагорках, чорніє, ніби воронове крило, колгоспна зяб...

Аж ось мчить з гори віз. Кобильчина летить галопом. На возі стоїть громадянин, кашкет йому набакир, в лівій руці віжки, а в правій – батіг, що загрозливо навис над кобильчиною:

– Н-н-н-о! Н-н-н-о!

– Куди летиш, дядьку?

– Вовк!

– Де?

– Отам, на горі, на пшениці! Мишкує! Н-н-но!

Кіндрат Калистратович, як старий і досвідчений убийвовк, резюмує:

– Нічого вдивительного нема! Може бути! Старі вовки, розлючені, що нічого не бояться, іноді виходять і вдень помишкувать на поле. Буває. Сіпни, Петре, коні, може, справді побачимо...

Підтюпцем вибирається на гору. Праворуч од дороги пшениця пішла схилом до річечки. За річкою весь у вербах невеличкий хутірець.

– Он! – аж скрикнув Кіндрат Калистратович.

Справді, серед великого лану озимої пшениці стоїть сірий звір. Він нахилив голову і щось ніби винює. Потім починає гребти лапою землю.

– Хлопці! – шепотить Кіндрат Калистратович. – Один стрибай тут і, пригнувшись, до річки. Другий ізстрибує трохи далі. Петре Івановичу, ви станете отам за пагорком, а я спущусь до он тієї вербички. Поволеньки сходьтесь і наганяйте його на мене. Я не промажу. А ти, Петре, їдь собі потихеньку дорогою та співай, щоб він на тебе поглядав. Пішли.

Всі, попригинавшись, розбігаються, як наказав старий і досвідчений убийвовк Кіндрат Калистратович, і починають оточувати звіра. Звір, видать, не дуже полохливий, бувалий звір, бо не видно, щоб дуже нервувався. Побачивши, що до нього наближаються люди, він потихеньку почав одходити, і тоді тільки, як гарячий Петро Іванович, не витримавши, побіг за ним, – легеньким скоком подався на хутірець, прямісінько на Кіндрата Калистратовича.

Підпустивши звіра метрів на п'ятдесят, Кіндрат Калистратович вистрілив.

Звір дико зааякав, підстрибнув і вдаривсь об землю.

Кіндрат Калистратович його вдруге...

Раптом із садка крайньої хати одчайдушний крик:

– Тату! Нашу сучку вбили!

І на постріли, і на крик вибігають чоловіка з п'ять хуторян...

Тут дозвольте хвилин на п'ять перервати оповідання...

А через хвилин п'ять ясно вже було все:

– П'ятдесят і не менше!

Зійшлися на тридцяти.

– Та заберіть семеро цуценят, бо чим я їх годуватиму!

Їдучи далі, Кіндрат Калистратович говорив:

– Нічого вдивительного нема, що вовк виходить і вдень мишкувати на поле...

А подумавши трохи, ніби сам уже до себе, додав:

– Тільки ж той був без цуценят.

1945

«Ружжо»

Всі, розуміється, зразу на гвалт:

– Чому «ружжо», коли насправді – «рушниця»... А як не хочеться, щоб була «рушниця», то вже «ружье», але ж ні в якому разі не «ружжо».

«Рушниця» – правильно. За всіма словниками – «рушниця». Згодний.

І «ружье» – правильно. Згодний. Це по-російськи.

А от мені хочеться, щоб було «ружжо», бо так називав цю річ той дід, що вчив мене колись з неї стріляти.

Так от, значить, про «ружжо».

«Ружжо» – це така штука, з якої стріляють.

Виходить, що, коли нема ружжа, нема й мисливця.

Тобто він є, але він, сказати, не справжній мисливець, а яловий, платонічний.

Такий мисливець ходить сумний і задумливий, очі в нього печальні-печальні, і при зустрічі з вами він каже:

– Ех, якби мені оце ружжо. Та ще таке ружжо, як у мене було. Скільки ж я виводків крижня знаю. А чирят! Хай мене бог поб'є, як впливуть... Як ряски! Лисичачих шість нір назнав. По шестеро молоденьких та по дві старих у кожній норі. Сорок вісім шкурок висіло б у мене оце на горищі. А вовче лігво у Кривій балці! А ви оце з ружжом та тільки ото одного деркача й устрешили... Ех! Ружжа нема!

Та одійде від вас кроків на десять, обернеться, подивиться ще раз на вас, махне рукою:

– Нема ружжа!

От що таке «ружжо» для мисливця...

Ружжа своєю конструкцією діляться на два види:

1) Шонполка. Дехто його неправильно називає шомполка.

2) Центрального бою, або централка.

Шонполка, значить, і централка.

Ну, ви, очевидно, знаєте, яка різниця поміж шонполкою і централкою.

Шонполка набивається просто в люфу (ствол), а централка набивається готовими набоями, що закладаються в так званий набойник (патронник). Ружжо «переламується», закладаються набойі, потім знову складається – і все...

Та ви це все знаєте, розуміється, це я говорю для того, що може трапитися людина, яка зроду-віку ружжа не бачила.

Я, приміром, зустрічав людину, яка прожила півсотні літ на білому світі й кавуна не бачила...

Буває...

Яке ж ружжо краще: шонполка чи централка?

Цього я вам не візьмуся говорити: і не просіть, і не благайте.

Коли б ми з вами тут списали цілі стоси паперу, чи наговорили тисяч із десять кубометрів найученіших слів, доводячи перевагу централки перед шонполкою, все одно знайдеться кілька чоловіка з гурту, що зразу ж вас ошелешать:

– Централка, кажете, краща?! І що ото воно говорить?! А чи бачили ви мою шонполку, що ще прадідові моему оцього пальця одірвала, як курок одскочив?! Бачили?! Так чого ж ви ото так централку вихваляєте? Ну, куди, скажіть, ота ваша пукалка проти справжньої, як от і в мене, шонполки? Ви ж не бачили, як із моєї шонполки вовк на шістдесят сажнів перёкида пішов?! Бачили?

– Ні, не бачив!

– То й не говоріть! Централка – вона, конешно, теж ружжо. Ложа – красива, лакована, стволи теж рівні, виділані стволи... Да... У руки візьмеш, так вона справді таки вроді наосяще ружжо. А от як на ділі вона, конешно, стріляє, то не так стріляє, як моя шонполка стріляє... От сказать так: якби мені оце кріпкого сталъного дроту, – небагато його й треба! – щоб я кріпко ствола до ложі вкріпив, притяг, як слід, ех, ціни б не було моїй шонполці! Дід іще покійний як прикріпили, то й досі! Вони тоді, ох, і дроту ж дістали! У того, як пак його, – та не дай збрехать, та в отого, що взяв племінницю в нашого графа Капніста. От, дивись, і вилетіло ж. Та ще він сірими в яблука жеребцями іздив... Четвериком! А ліва пристяжна було голову аж до землі, курява з-під неї стовпом-стовпом! А кучер сидить та тільки покрикуе: «Побережись! Поберррежись!» Так отоді ще дід покійний вкріпили, а тепер воно розхиталось трохи. Стріляє добре, тільки, як стрельнеш, так воно ніби цапки стае... Дроту б мені, щоб вкріпить. І не багато й треба. Не виделують тепер такого дроту. Ох, і сильно б'є. Одного разу я націлив чирьонка, добре націлив, як гахнув, а воно мені повз праве вухо тільки – д-з-з-з-з-з! – як свисне, – так куди сильней, як Штаньків паровик! А то воно курка вирвало, так він мені ото повз ухо тільки – д-з-з-з! Лапнув рукою, – вухо на місці, тільки з того часу трохи недочувати став. Дуже сильно ружжо б'є. А ви кажете – централка краща. Чирьонка я тоді не вцілив... Та то нічого, на другий день я підкрався з-за очерету, а воно біля берега плавало, так я його палкою. Все одно не втекло. Так ото щоб після цього я проміняв свою шонполку на якусь там централку... Та ніколи в світі.

Ні, – доводити перевагу централки перед шонполкою або навпаки, – зайва річ.

Особисто я – за централку.

Чому?

Ну, такий у мене смак.

Хай лають мене за це шонполники, хай кепкують з мене, – терпітиму, що ж поробиш.

Але сказати, що «я за централку» і тільки, це все одно, що нічого не сказати.

За яку централку?

За курковку чи безкурковку?

Ах, страшно говорити, що я, приміром, за безкурковку. Вже бачу презирливу посмішку он у того слухача чи читача і зневажливе:

– За безкурковку!.. Чому саме за безкурковку?.. Ну, чому за безкурковку?...
Безкурковка – це все одно, що без вуха жінка. Дивишся на неї – і жінка, як жінка, а чогось нема. Так і безкуркове ружжо. Держиш його, гладиш його, а зачепитися ні за віщо. Летить качка, а ти не знаєш, чи зведені в тебе курки, чи ні, чи пересунув ти того предохранителя, чи не пересунув. Сіпаєш-сіпаєш за собачку, а качка вже от он де. А як перед тобою курки, так тобі видно, чи вони зведені, чи вони в тебе не зведені... клац-клац! Сіп-сіп! Бах-бах! І хоч качка й летить-таки, так зате ти вистрілив і вистрілив вчасно. Ні, безкурковка ні до чого. Тільки з курками. Дід, умираючи, казав батькові, а батько – мені: «Ніколи не купуй безкуркового ружжа. Тільки з курками».

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примечания

1

Щедрин Н. (М. Е. Салтыков). О литературе. М.: Гослитиздат, 1952. С. 591.

Купить: https://tn.knigapoisk.com/ru/vishnya_ostap/mislivs-k-usm-shki-zb-rnik

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)